

РЕПУБЛИКА
СРБИЈА

немачка
сарадња
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Sprovedeno od strane:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

ПЕРЦЕПЦИЈА РОМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

Београд, фебруар 2021. године

ИЗДАВАЧ:

Повереник за заштиту равноправности

ЗА ИЗДАВАЧА:

Бранкица Јанковић, повереница за заштиту равноправности

ДИЗАЈН И ПРЕЛОМ:

Ситопластика

ШТАМПА:

Ситопластика

ТИРАЖ:

300

МЕСЕЦ И ГОДИНА ИЗДАВАЊА:

Фебруар, 2021.

Промоцију и штампу ове публикације подржало је Министарство за економску сарадњу и развој Савезне Републике Немачке (БМЗ), кроз пројекат "Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији", који спроводи Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Ставови изнети у тексту представљају ставове аутора и не одражавају нужно званичне ставове Владе Савезне Републике Немачке као ни Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Sprovedeno od strane:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Сви појмови употребљени у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе

САДРЖАЈ

УВОД	5
1. САЖЕТАК	7
2. ПРАВНИ ОКВИР	10
3. МЕТОДОЛОГИЈА.....	14
4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	16
4.1. Резултати анализе спроведене анкете	16
4.1.1. Перцепција дискриминације	16
4.1.2. Перцепција дискриминаторног понашања	20
4.1.3. Лично искуство о дискриминацији.....	22
4.1.4. Перцепција дискриминације других	25
4.1.5. Перцепција забране дискриминације	27
4.1.6. Ставови о образовању Рома	27
4.1.7. Однос државе према дискриминацији Рома	29
4.1.8. Ставови о афирмативним мерама за равноправност Рома.....	30
4.1.9. Ставови о заштити од дискриминације.....	31
4.2. Резултати анализе фокус група.....	35
4.2.1. Фокус група - челници ромских организација цивилног друштва и представници Рома из државне управе и локалне самоуправе	35
Перцепција дискриминације	35
Перцепција заштите од дискриминације	36
Ставови о дискриминацији	37
4.2.2. Фокус група – представници Националног савета ромске националне мањине.....	39
Перцепција дискриминације	39
Перцепција заштите од дискриминације	40
Ставови о дискриминацији	40
4.2.3. Фокус група - млади Роми и фокус група - студенти	41
Перцепција дискриминације	41
Перцепција заштите од дискриминације	42
Ставови о дискриминацији	42
4.2.4. Фокус група – представници удружења грађана која се баве заштитом људских права и фокус група - активисткиње и представнице Ромкиња	44
Перцепција дискриминације	44
Перцепција заштите од дискриминације	44
Ставови о дискриминацији	45
4.2.5. Фокус група - координатори за ромска питања	46
Перцепција дискриминације	46

Перцепција заштите од дискриминације	47
Ставови о дискриминацији	47
4.2.6. Фокус група - педагошки асистенти	49
Перцепција дискриминације	49
Перцепција заштите од дискриминације	49
Ставови о дискриминацији	49
5. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ.	51
Препоруке за даљи рад повереника	53
УПИТНИК О ДИСКРИМИНАЦИЈИ РОМА.	55

ПЕРЦЕПЦИЈА РОМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

„Највише ме повредило што се све променило у односу према мени када је мој отац први пут дошао у школу и када су по његовој боји коже схватили да сам ја Ромкиња.“

„Деца ромске националности најчешће уче по посебним програмима. Роми су такође предодређени за радна места са најмање потребним квалификацијама.“

„Дискриминација је присутна посебно према Ромкињама које су нажалост дискриминисане у својим породицама, а затим дискриминисане и у друштву. Жене Ромкиње су у најтежем положају у друштву јер њих не штити закон од њихових породица, обичајног права и традиције, а затим ни од дискриминаторног односа већинске популације.“

Цитати учесника фокус група

УВОД

Роми су по бројности друга национална мањина у Републици Србији. На основу последњег пописа становништва из 2011. године, у Србији је живело 147.604 Рома. Највећи проценат (39%) живи у југоисточној Србији, а међу општинама са највећим процентом Рома убрајају се Костолац (19,5%), Бојник (14,9%) и Врањска Бања (14,4%).¹ Тачан број Рома који живи у Србији је тешко утврдити из више разлога, пре свега зато што не постоји обавеза изјашњавања о националној припадности и етничком пореклу, због чињенице да велики број Рома живи у неформалним насељима, као и да велики број Рома до скоро није имао лична документа (правна невидљивост). Процена броја Рома у Републици Србији варира од 250.000 до 600.000². Роми су релативно млада популација, просечна старост ромског становништва је 27,8 година, док је просек укупног становништва Србије 42,2 године живота.³ Образовна структура у ромској заједници је значајно неповољнија него у општој популацији – око 53% одраслих Рома и Ромкиња је без школе или није завршило основно образовање, а око 33% је завршило основно образовање.⁴ Стопа смртности одојчади међу децом ромске националности двоструко је виша од националног просека, а само 13% деце ромске националности примило је све вакцине на време.⁵ Велики број Рома и Ромкиња живи у неформалним насељима без адекватних услова становања, запослења и других друштвених и економских права, иако су у претходном периоду направљени позитивни помаци у области образовања, запошљавања, становања и здравствене заштите. Према подацима из Извештаја Европске комисије за Србију за 2019. годину, стопа незапослености Рома од 36% (45% за Ромкиње) је знатно виша у односу на стопу незапослености остале популације. Неформална запосленост је и даље висока међу ромском популацијом, а овај јаз је највећи у региону западног Балкана.⁶

Према овим подацима, Роми су једна од најугроженијих националних мањина у Србији, која се и даље суочава са дискриминацијом⁷ и маргинализацијом, о чему сведочи и пракса Поверника за заштиту равноправности⁸ (у даљем тексту: Повереник).

1 Извор: Попис становништва, домаћинства и и станова 2011. у Републици Србији, Роми у Србији, проф. др. Светлана Радвановић и доц. др. Александар Кнежевић, Београд 2014, доступно на интернет страници: pod2.stat.gov.rs › Popis2011 › Romi

2 Процена ромске популације у европским земљама, доступно на интернет страници: <http://www.coe.int/de/web/portal/goma>

3 Роми у Србији, стр. 64

4 Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, стр. 28

5 Исто, стр. 20

6 Радни документ Комисије, Република Србија Извештај Европске комисије за 2019. годину, доступно на интернет страници: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-REVIDIRANO.pdf

7 Појам дискриминације дефинисан је чланом 2. Закона о забрани дискриминације, према коме изрази „дискриминација“ и „дискриминаторско поступање“ означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима (у даљем тексту: лична својства)

8 Редовни годишњи извештаји Повереника за заштиту равноправности доступни на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>

У 2019. години дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла није у врху по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику (6,8% од укупног броја притужби по различитим основима дискриминације), али је највећи број притужби по основу националне припадности и етничког порекла, као и претходних година, поднет због дискриминације припадника ромске националне мањине. Од свих примљених притужби по овом основу током 2019. године, 64% је поднето због дискриминације Рома. Истовремено и редовна истраживања Повереника, као и истраживања, извештаји и анкете које спроводе међународни и домаћи органи и организације, показују да је ромска национална мањина у изузетно тешком положају, који карактерише ниска образовна структура, сиромаштво, родне неједнакости, рани бракови, живот у неформалним и нехигијенским насељима, а у великој мери су присутне и предрасуде.⁹ У истраживању јавног мњења које спроводи Повереник Однос грађана према дискриминацији у Србији из 2019. године¹⁰, према слободној асоцијацији грађана да наведу три најдискриминисаније групе у Србији, на првом месту су наведени Роми као најугроженија група, коју чак половина грађана и грађанки перципира као групу највише изложену дискриминацији. Учесници фокус група које су реализоване у оквиру истраживања Перцепција ромске заједнице о дискриминацији, су навели поједине примере који илуструју положај и уврежене ставове према ромској заједници, попут: „Циганска посла“, „Лажеш као Циганин“, „Ако ниси добар однеће те Цигани“, што су само неке од метафора које је могуће свакодневно чути, а које поткрепљују аргументацију да у нашем друштву постоје укорењене предрасуде и стереотипи о Ромима.

Истраживање Перцепција ромске заједнице о дискриминацији реализовано је у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група“, који спроводи Немачка организација за међународну сарадњу ГИЗ у Србији, од јануара до марта 2020. године на узорку од 310 испитаника и испитаница, представника ромске мањине и кроз фокус групе са представницима Националног савета ромске националне мањине, организација цивилног друштва које се баве ромским питањима, студентима, представницима локалних механизма за инклузију Рома и другим лицима. Истраживање даје могућност да се из перспективе дискриминисане мањине целовитије сагледају потенцијална решења и креирају политике које воде ка смањењу предрасуда и дискриминације и одрживом укључивању Рома и Ромкиња у друштво, као и да се укаже на једну од „карика“ која се односи на оснаживање припадника ромске мањине да препознају дискриминацију и од ње се заштите, односно да користе установљени законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина самостално или у сарадњи са организацијама цивилног друштва и другим организацијама.

⁹ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину

¹⁰ Однос грађана према дискриминацији у Србији, доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/istrazivanja/>

1. САЖЕТАК

У истраживању Перцепција ромске заједнице о дискриминацији је, кроз спроведену анкету и реализоване фокус групе, обухваћено неколико основних истраживачких питања којима су сагледани перцепција и ставови ромске заједнице о дискриминацији и механизмима заштите. Основни добијени резултати су приказани по појединим питањима, а оно што се истиче кроз обе спроведене истраживачке технике јесте да се **сиромаштво, односно имовински статус сматра једним од главних разлога дискриминације ромске заједнице** и поред напора који се улажу у различитим областима. Резултати истраживања указују да из перспективе ромске заједнице осигурање материјалне егзистениције отвара простор за одрживо укључивање у образовање које се сматра кључем равноправности, а пут ка равноправном укључивању Рома и Ромкиња у друштво зависи и од отклањања баријера у приступу тржишту рада.

Резултати истраживања кроз спроведену анкету, када је у питању перцепција дискриминације, показују да су готово **сви анкетирани Роми и Ромкиње (94%) чули за реч дискриминација, коју најчешће изједначавају са неправдом и везују за свој свеукупан положај у друштву**. У отвореним одговорима на питање Шта је за Вас дискриминација?, анкетирани првенствено стављају знак једнакости између дискриминације и неправде, омаловажавања, непоштовања и понижавања, малтретирања, насиља и сиромаштва. Податак да анкетирани Роми готово без изузетка препознају реч дискриминација и да су упознати са тим да је дискриминација забрањена не подразумева висок степен обавештености, имајући у виду да велики број анкетираних није упознат са Законом о забрани дискриминације и са институцијом Повереника за заштиту равноправности.

Када се сагледава препознавање ситуација у којима се испољава дискриминаторно понашање, анкетирани се у највећој мери слажу са тврдњом **да напредују Роми који су у политичкој странци (88%), а затим са тврдњом да Роми не напредују у послу јер имају ниже образовање (75%)**. Са тврдњом да се **Роми тешко запошљавају јер их послодавци не желе само због тога што су Роми (34%)**, која је знатно мање заступљена, се највише слажу Роми који имају само повремену зараду, незапослени и без основног образовања. Овај налаз показује да се други идентитети у корелацији са националним идентитетом сматрају кључним за осећање друштвене искључености.

Већина учесника анкете (55%) сматра да је однос према Ромима у Србији исти као према другим грађанима. Овакав став је нарочито изражен међу образованим, онима који имају редовне новчане приходе и мушкарцима. **Међутим, сваки трећи анкетирани (35%) сматра да однос према Ромима није исти као према другим грађанима, односно сматра да су Роми у неравноправнијем положају од других грађана**. Овакав одговор првенствено дају мање образовани, средовечни и Ромкиње. Код овог одговора, као и код претходног, евидентна је корелација између доживљаја дискриминације и образовања, запослења и редовних прихода који доводе до веће друштвене партиципације.

Сваки четврти учесник истраживања (26%) сматра да има лично искуство дискриминације, док сваки други (54%) изјављује да ни он ни неко од његових чланова породице није био дискриминисан.

Највећи број анкетираних који сматрају да имају лично искуство дискриминације, има осећај да им се ускраћују права и услуге само због тога што су Роми у: **општини и другим јавним установама (64%), центру за социјални рад (61%) и у поступку запошљавања (60%)**. **Најмање личног искуства дискриминације анкетирани су имали у школи или вртићу (9%), на послу (9%) и у ресторану (15%)**. Конзистентност одговора на два питања

кроз која је испитивано где се Роми највише осећају дискриминисаним потврђује да су то најчешће области дискриминације и упућује на повезаност између дискриминације и приступа појединим правима, попут права на социјалну заштиту. Добијени резултати такође указују на препознавање позитивних резултата у погледу повећања броја деце ромске националности у области образовања и охрабрујући је податак за даље вођење јавних политика.

Чак 63% учесника анкете сматра да су у Србији дискриминисани и други грађани а не само Роми, док 16% не перципира дискриминацију других грађана. На основу спонтаних и својим речима исказаних одговора могу се издвојити **три лична својства која доминирају у перцепцији о дискриминацији других друштвених група, и то: сиромаштво, страначка припадност и национална и верска припадност.** Ови резултати су у корелацији са препознавањем ситуација у којима се испољава дискриминаторно понашање према Ромима. Наиме, резултати показују да се имовно стање и припадност политичкој партији сматрају кључним за осећање друштвене укључености свих грађана на исти начин као и код препознавања ситуација у којима се испољава дискриминаторно понашање према Ромима.

Резултати анкете указују и да се велике баријере опажају у фази тражења посла. Наиме, **учесници анкете се сусрећу са највећим баријерама у фази запошљавања (60%) и то четири пута чешће него на самом послу (15%),** што указује на важност грађења окружења без стереотипа и предрасуда, јер се њиховим превладавањем добија прилика за равноправно учешће у радном процесу. Ипак, треба имати у виду да је релативно мали број Рома у радном односу, што свакако има утицаја на мањи проценат опажања дискриминације на радном месту.

Троје од четворо анкетираних се слаже са тврдњом да Роми не напредују на послу јер имају ниже образовање. Резултати истраживања указују на веома широко заступљено уверење да је образовање најважније за равноправан положај у друштву, са чим се слаже 88% анкетираних. Међутим, сваки други анкетирани (47%) се слаже са тврдњом да Роми не користе у довољној мери могућности које су им пружене у погледу образовања, док је приближно исти број (48%) неодлучан по питању коришћења права на образовање. Образовање се дугорочно види као најважније за достизање равноправног положаја у друштву, а код овог одговора готово да нема разлике у односу на пол, образовање и материјални статус.

Посебне олакшице за упис у средње школе и на факултетима подржава 92%, а мере за лакше запошљавање 96% учесника анкете.

Учесници истраживања у великој мери сматрају да држава препознаје значај проблема дискриминације Рома (70%) и улаже велике напоре за унапређење њиховог положаја (69%), док 76% сматра да постоје и друга, важнија питања.

Готово половина (48%) учесника анкете је сасвим сигурна да постоји институција за заштиту од дискриминације, док је удео необавештених о механизмима заштите нешто већи (52%). Анализа одговора на питања која се тичу односа државе према дискриминацији сугерише да је значајном броју Рома и Ромкиња још увек недоступан директан приступ механизмима за заштиту од дискриминације, који се за помоћ и заштиту обраћају, углавном, ромским организацијама, канцеларији за ромска питања и онима који су се у заједници наметнули као „лидери“ и „заштитници“. Међу онима који су обавештени о постојању институције за заштиту од дискриминације нико јој се није обраћао за заштиту.

За разлику од резултата анкете по којима су многи грађани у нашем друштву

дискриминисани, учесници фокус група сматрају да су Роми најдискриминисанија група у друштву.

Иако су у претходном периоду учињени извесни помаци у инклузији Рома, учесници фокус група сматрају да је сиромаштво један од главних разлога дискриминације ромске заједнице и поред напора који улажу држава, организације цивилног друштва, међународна заједница и други актери.

Као најкритичније области у којима је дискриминација Рома заступљена, **учесници фокус група су навели области образовања и запошљавања.**

Резултати овог истраживања (резултати анкете и резултати фокус група) упућују на **закључак да је за достизање пуне равноправности и једнаких могућности за Роме од изузетног значаја да се проблему сиромаштва и социјалне искључености приступа интегрално**, односно да само заједничким деловањем свих институција које су непосредно задужене за инклузију и остваривање равноправности ромске заједнице, могу бити остварени трајни резултати.

Такође, резултати овог истраживања могу да буду путоказ како за даљи рад Повереника у правцу приближавања механизма заштите од дискриминације ромској заједници, тако и за организације цивилног друштва у осмишљавању практичног рада и прецизнијем формулисању препорука за доносиоце одлука, али и самим институцијама у спровођењу прописа.

2. ПРАВНИ ОКВИР

Питања људских права, заштите од дискриминације и специфично, заштите мањина и социјалног укључивања, међусобно су тесно повезана и регулисана бројним међународним документима и европским прописима и транспонована у правни оквир Републике Србије.

Вредности које се прокламују овим документима, и права која се њима гарантују, уткана су у законске и стратешке документе који се баве питањима образовања, запошљавања, становања и другим областима важним за остваривање права мањина, и посебно правима ромске заједнице. Доношење и примена афирмативних мера којима се подстиче укључивање ромске мањине у различите аспекте живота у Србији такође је засновано на корпусу међународних и националних прописа.

Од међународних прописа истиче се неколико, попут *Универзалне декларације о људским правима* (1948)¹¹ која представља темељни документ који обавезује државе да поштују, штите и испуњавају људска права. Декларација у члану 2. утврђује да: „сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности“, а у члану 7. прецизира да „сви имају право на једнаку заштиту против било какве дискриминације којом се крши ова Декларација и против сваког подстицања на овакву дискриминацију“.

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966)¹² гарантује свима право на адекватан животни стандард, као и право на рад и на основу рада, социјално осигурање, заштиту породици и деци и образовање. Комитет Уједињених нација за економска, социјална и културна права у својим Општим коментарима¹³ прописује минималан садржај економских, социјалних и културних права које државе морају да учине доступним грађанима одмах и без одлагања. За ову област релевантни су и *Међународни пакт о грађанским и политичким правима*¹⁴ (1966), *Декларација о правима припадника националних или етничких, верских или језичких мањина* (1992) и Агенда одрживог развоја 2030 (2017). Један од темељних докумената представља и *Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације* (1965)¹⁵. Конвенцијом се државе потписнице обавезују да омогуће остваривање људских права без било какве расне, националне или етничке дискриминације, доследно се боре против свих облика дискриминације, и, ако околности то захтевају, у социјалној, економској, културној и осталим областима, предузму посебне и конкретне мере за одговарајуће обезбеђивање развоја или заштите извесних расних група или појединаца који припадају овим групама ради гарантовања под условима једнакости, пуног остварења права човека и основних слобода. Такође, за ову област релевантна је и *Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена*¹⁶ (1979) као и *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици* (2011) које постављају темеље за сузбијање насиља у породици.

11 Универзална декларација о људским правима, усвојена је 10. децембра 1948. године.

12 Закон о ратификацији међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, „Службени лист СФРЈ-Међународни уговори“, број 7/71

13 Општи коментар 18 Е/С.12/GC/18 право на рад; Општи коментар Е/С.12/2000/4 право на здравље; Општи коментар 13 Е/С.12/1999/10 право на образовање; Општи коментар 4, право на адекватно становање

14 „Службени лист СФРЈ-Међународни уговори“, број 7/71

15 „Службени лист СФРЈ“, број 31/67

16 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 11/81

Међу документима Савета Европе за ову област посебно је релевантна *Конвенција за заштиту људских права и основних слобода* (1951) којом се гарантује владавина права и јединствена заштита људских права и индивидуалних слобода без икаквог разликовања по личном својству (члан 14.) и припадајући Протокол 12 (2000) којим се ближе уређује забрана дискриминације. *Ревидирана европска социјална повеља*¹⁷ (1999), гарантује право на рад, праведну накнаду без дискриминације, приступ здравственој заштити, адекватним условима становања, као и право на заштиту од сиромаштва и социјалног искључења. За права ромске мањине посебно су важне препоруке, декларације и резолуције Савета Европе у области образовања, здравља, становања, права на рад, економског оснаживања и другим политикама које имају утицаја на унапређење положаја Рома и Ромкиња, њихово социјално укључивање и остваривање једнакости.

Имајући у виду да се за примену мера које се тичу елиминисања расизма и дискриминације ромске популације баве како власти на националном тако и на локалном нивоу, за ову област релевантни су и документи које је усвојила Европска комисија против расизма и нетолеранције (ECRI - *European Commission against Racism and Intolerance*), а тичу се остваривања права Рома и Ромкиња на локалном нивоу CLRAE (*Конгрес локалних и регионалних власти – The Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe*).

Међусобна повезаност антидискриминационих мера и мера за социјално укључивање Рома и Ромкиња и остваривање права у области образовања, запошљавања, становања и здравствене заштите посебно је наглашена у *Стразбуршкој декларацији о Ромима*¹⁸. Један од најважнијих докумената како за израду стратешких докумената на националном нивоу тако и за спровођење обавеза преузетих по основу евроинтеграција јесте и *Оквир ЕУ за националне стратегије за интеграцију Рома и Ромкиња до 2020. године* (2011), којим се подстичу националне државе да на правним тековинама Европске уније изграде сопствене механизме за борбу против дискриминације и осмисле одрживе и међусобно усаглашене мере којима ће Ромима и Ромкињама бити обезбеђен приступ образовању, запошљавању, здрављу и становању, без дискриминације и сегрегације.

Законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина у Републици Србији је у највећој мери заокружен низом прописа којима се положај националних мањина регулише на начин који је у складу са успостављеним стандардима. Роми у Србији имају статус националне мањине што им гарантује уживање појединачних и колективних права у складу са *Уставом Републике Србије*¹⁹, међународним и домаћим стандардима људских и мањинских права. Ради остваривања потпуне равноправности и очувања идентитета, Уставом је зајемчена посебна заштита националним мањинама. Чланом 21. Устава утврђено је да су пред Уставом и законом сви једнаки и да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације. Устав забрањује сваки облик дискриминације по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.

---

17 „Службени гласник“, број 42/09

18 СМ(2010)133 финал 20.10.2010.

19 „Службени гласник РС“, број 98/06

Истовремено, он прописује да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима. За остваривање инклузије Рома и Ромкиња посебно су важни члан 23. Устава којим се гарантује достојанство и развој личности, члан 48. којим се подстиче уважавање разлика, члан 53. који гарантује право грађана и грађанки на учешће у управљању јавним пословима, као и чл. 60, 66, 68, 69. и 71. којима се гарантује право на рад, посебну заштиту породице, мајке, самохраног родитеља и детета, здравствену и социјалну заштиту и образовање.

*Закон о забрани дискриминације*²⁰ у члану 24. забрањује дискриминацију националних мањина и њихових припадника на основу националне припадности, етничког порекла, верских уверења и језика и детаљно уређује поступак заштите од дискриминације. За ову област такође је важно истаћи надлежности Повереника да прима и разматра притужбе због повреда одредаба овог закона и даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима и изриче мере у складу са чланом 40. овог закона; подносиоцу притужбе пружа информације о његовом праву и могућности покретања судског или другог поступка заштите, односно препоручује поступак мирења; подноси тужбе из члана 43. овог закона, због повреде права из овог закона, у своје име а уз сагласност и за рачун дискриминисаног лица, уколико поступак пред судом по истој ствари није већ покренут или правноснажно окончан; подноси прекршајне пријаве због повреде права из овог закона; и прати спровођење закона и других прописа, иницира доношење или измену прописа ради спровођења и унапређивања заштите од дискриминације и даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забране дискриминације и препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности.

За ову област посебно је значајан *Закон о заштити права и слобода националних мањина*²¹ који поставља стандарде у заштити мањина. Овим законом, у члану 3. забрањен је сваки облик дискриминације, на националној, етничкој, расној, језичкој, верској и свакој другој основи, према националним мањинама и лицима која припадају националним мањинама, а у члану 4. уређено је да се неће сматрати дискриминацијом прописивање мера у „циљу обезбеђења пуне и ефективне равноправности између припадника националних мањина и припадника већинске нације”, а нарочито због „поправљања положаја лица која припадају ромској националној мањини“.

Поред наведених прописа, за ову област релеванани су и *Закон о социјалној заштити*²² (којим су прописане мере за спречавање настајања и отклањање последица социјалне искључености, стварање једнаких могућности за самосталан живот и подстицање на социјалну укљученост, право на различите врсте материјалне подршке којима се обезбеђује подршка социјалној укључености корисника и др.), *Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености*²³ и *Закон о државној управи*²⁴ који прописује да се при запошљавању у државне органе води рачуна о томе да национални састав, заступљеност полова и број особа са инвалидитетом ослика у највећој могућој мери структуру становништва.

20 „Службени гласник РС”, број 22/09

21 „Службени лист СРЈ”, број 11/02, „Службени. лист СЦГ”, број 1/03 - Уставна повеља и „Службени гласник РС”, бр. 72/09 - др. закон, 97/13 - одлука УС и 47/18

22 „Службени гласник РС”, број 24/11

23 „Службени гласник РС”, број 36/09, 88/10, 38/15, 113/17 и 113/17 - др. закон

24 „Службени гласник РС”, бр. 79/05, 101/07, 95/10 и 99/14., 47/18 и 30/18 – др. закон

Читавим корпусом закона у области образовања гарантује се развој инклузивног образовања Рома и Ромкиња. Такође, корпус закона из области здравствене заштите гарантује једнак приступ здравственој заштити, а од утицаја су и прописи из области становања, као и други прописи.

Кровни документ који пружа оквир за побољшање социјалног укључивања Рома и Ромкиња у свим кључним аспектима - образовање, запошљавање, становање и социјална заштита у Републици Србији је Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године²⁵ и припадајући акциони планови. Поред ове, и другим стратешким документима су дефинисани правци и активности на побољшању положаја ове друштвене групе, попут стратегија из области образовања, запошљавања, јавног здравља, родне равноправности и др.

У претходном периоду постигнут је напредак у инклузији Рома па је тако, на пример, мали број Рома који нема лична документа, а бележе се и бољи резултати у приступу деце ромске националности основном и средњем образовању. Ипак, многи изазови остају, како у вези са сегрегацијом ромских одељења у школама тако и у приступу социјалној помоћи, тржишту рада и становању о чему говоре многобројни извештаји. У редовним годишњим извештајима о Србији Европске комисије и другим извештајима²⁶, редовно се обраћа пажња на остваривање права и укључивање рањивих група, нарочито Рома, као и недискриминаторски приступ према националним мањинама на целој територији Србије. У *Извештају Европске комисије за 2019. годину*²⁷ је, између осталог, наведено да је потребно обезбедити доследну примену законодавства које се односи на националне мањине, укључујући Роме, што доводи до конкретног побољшања у остваривању њихових права. У овом извештају је такође наведено да су старије, жене са села и Ромкиње, као и жене са инвалидитетом и даље међу најдискриминисанијим у друштву.

---

25 „Службени гласник РС“, број 26/16

26 Non-paper on the state of play regarding chapters 23 and 24 for Serbia

27 Радни документ Комисије, Република Србија Извештај Европске комисије за 2019. годину, доступно на интернет страници: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-REVIDIRANO.pdf

3. МЕТОДОЛОГИЈА

Истраживање Перцепција ромске заједнице о дискриминацији је реализовано у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група“ који спроводи Немачка организација за међународну сарадњу (ГИЗ) у Србији. У оквиру компоненте 2 која је усмерена на сузбијање дискриминације и стереотипа, подржана су три истраживања: Однос грађана према дискриминацији, Дискриминација на тржишту рада и Перцепција ромске заједнице о дискриминацији.

Истраживања су усмерена ка бољем разумевању ситуације у области дискриминације и могу користити свим друштвеним актерима а посебно организацијама цивилног друштва које се баве дискриминацијом Рома.

Истраживање Перцепција ромске заједнице о дискриминацији је фокусирано на прикупљање података који треба да омогуће сагледавање и разумевање следећих истраживачких питања:

1. Како ромска заједница перципира дискриминацију Рома;
2. Какви су ставови Рома о дискриминацији у Србији;
3. Какав је однос Рома према афирмативним мерама за образовање и запошљавање;
4. Да ли ромска заједница познаје институције и механизме за заштиту од дискриминације.

Подаци изнети у овом извештају говоре о перцепцији и ставовима Рома о дискриминацији, а не о објективној мери заступљености дискриминације у ромској заједници.

Подаци су прикупљени помоћу две истраживачке методе и то анкетом и кроз осам фокус група. Анкета је спроведена на територији Републике Србије осим територије Косова и Метохије, кроз попуњавање упитника који се састојао од 24 питања. Анкетирано је укупно 310 лица која живе у неформалним насељима у Београду (општине Раковица и Чукарица), Шапцу, Врању, Нишу, Лесковцу, Суботици. Избор узорка, анкету и обраду података, као и фокус групне дискусије реализовала је агенција „Фактор Плус“ у периоду јануар – март 2020. године. Анкету је спровело 14 анкетара, од којих су неки и сами припадници ромске националне мањине.

СТРУКТУРА УЗОРКА ПРЕМА РЕЛЕВАНТНИМ ОБЕЛЕЖЈИМА ЈЕ СЛЕДЕЋА:			
Пол	Мушки	39%	
	Женски	61%	
Године живота	Млади (18 - 29)	24%	
	Средовечни		
	30 - 39	25%	
	40 - 49	26%	
	50 - 59	20%	
	Старији (60 и више)	5%	
Ниво образовања	Без школе и непотпуна основна	39%	
	Завршена основна школа	42%	
	Средња школа (III и IV степен)	19%	
Радни статус	Запослен	19%	
	Незапослен али ради и зарађује	30%	
	Незапослен	48%	
	Пензионер	3%	
Новчани приходи	Има редовне приходе	23%	
	Има само повремене приходе	11%	
	Нема приходе	66%	
Како саставља крај с крајем (плаћа неопходне трошкове)	Веома тешко	43%	
	Тешко	43%	
	Уз мање тешкоће	13%	
	Лако	1%	

Фокус групе припадају техникама тзв. групног интервјуа, односно интервјуа у коме учествује више испитаника. Без обзира што постоје различити приступи дефиницији ове технике, њена најважнија одредница јесте да се ради о врсти групног интервјуа, у коме истраживач дефинише тему/теме о којој се разговара, док социјална интеракција између самих учесника и модератора и учесника представља најважнији извор за анализу и интерпретацију изнетих ставова. Ова техника припада сету квалитативних истраживања и најчешће се користи као комплементарна метода, односно као допуна сродним методама. Тако су и у овом истраживању фокус групе допуњене методом теренског истраживања.

Фокус групе су имале за циљ идентификацију проблема дискриминације Рома у Србији и неколико специфичних циљева: сагледавање распрострањености дискриминације, сфере/области друштвеног живота, ко су дискриминатори, да ли држава помаже да се дискриминација спречи. У циљу испуњења ових циљева било је потребно водити рачуна о неколико основних методолошких предуслова, и то:

1. да се организује већи број фокус група да би се добили релевантни налази;
2. да учесници фокус група буду изабрани из различитих старосних, полних, образовних и професионално оријентисаних група;
3. да учесници фокус група буду старији од 18 година.

Укупно је одржано осам фокус група (током фебруара 2020. године), у којима су учесници били селектовани према полној, старосној и образовној структури. У групама су подједнако биле заступљене жене и мушкарци; припадници различитих старосних група (18-30, 30-39, 40-49, 50-59 и више од 60 година живота) и различитог образовног нивоа (средњи и виши или високи ниво образовања).

Фокус групе вођене су уз помоћ унапред дефинисаног водича. На фокус групама учествовало је од седам до девет учесника.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Према Ромима и Ромкињама су изражене предрасуде, а као њихова последица, изражена је и дискриминација. Подаци који су резултат овог истраживања пружају потпунија сазнања и указују на ставове и поступке на које треба утицати како би се унапредиле активности за ефикасну борбу против дискриминације Рома и Ромкиња.

Ово истраживање је подељено на два дела. У првом делу се обрађују резултати спроведене анкете, који се односе на перцепцију дискриминације, ставове о дискриминацији, афирмативним мерама и механизмима заштите од дискриминације.

У другом делу истраживања обрађују се резултати реализованих фокус група. Закључци и препоруке обухватају оба дела истраживања (спроведену анкету и фокус групе).

4.1. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ СПРОВЕДЕНЕ АНКЕТЕ

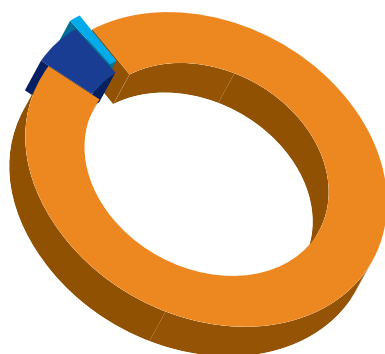
Спроведена анкета у оквиру овог истраживања је, на основу прикупљених података у оквиру основних истраживачких питања, обухватила сегменте које се односе на: Перцепцију дискриминације, Перцепцију дискриминаторног понашања, Лично искуство о дискриминацији, Перцепцију дискриминације других, Перцепцију забране дискриминације, Ставове о дискриминацији, Ставове о образовању Рома, Однос државе према дискриминацији Рома, Ставове о афирмативним мерама за унапређење положаја Рома и Ставове о заштити од дискриминације. Ове области су у даљем тексту дате појединачно.

4.1.1. ПЕРЦЕПЦИЈА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Перцепција или опажање је једна од основних когнитивних функција која је сложен и активан процес тражења, одабирања, примања, обраде, организовања и тумачења разноврсних података и информација. Опажање је важан процес на основу којег се непосредно упознају релевантна својства појава и предмета у стварности. Опажање није просто и пасивно одражавање стварности, већ укључује повезивање података и информација са ранијим искуством, њихово категорисање и придавање значења.

Опажање или перцепција је процес стицања, интерпретације, селекције и организације података и информација.

Први сет питања у оквиру спроведене анкете односио се на препознавање дискриминације, кроз питања: Да ли сте чули за реч дискриминација и ако јесу, шта та реч значи, односно, Како бисте је описали својим речима?²⁸

ДА ЛИ СТЕ ЧУЛИ ЗА **ДИСКРИМИНАЦИЈУ**?

94% ■ Јесам

5% ■ Нисам

1% ■ Неодлучан

Дискриминација

је термин веома познат Ромима и Ромкињама.

²⁸ Анкетари су имали инструкцију да у даљем току интервјуа, реч дискриминација користе само ако је означено да су чули за њу, а да за остале користе описну формулацију наведену у Упитнику

Готово сви анкетирани (94%) изјављују да су чули за реч дискриминација. Само један од двадесет анкетираних није чуо за дискриминацију. Неодлучан је, тек, сваки стоти. Међу мање обавештенима већину чине млади и старији Роми. Треба истаћи да по овом питању нема значајнијих родних разлика. И мушкарци и жене су чули за термин дискриминација (94%).

Значајно је, међутим, које значење дискриминација има у друштвеном контексту и за поједине друштвене групе. С обзиром на могуће разлике и вишеслојно значење, пожељно је истраживати колико су та значења у складу са нормативним оквиром који дефинише појам дискриминације.

У анкети је постављено и питање: Шта је за Вас дискриминација? Како бисте то описали својим речима? На основу непосредних одговора и спонтано исказаних формулација, могу се издвојити четири одреднице значења, које опредељују поимање дискриминације код анкетираних, и то: 1) неправда, 2) омаловажавање, непоштовање и понижававање, 3) малтретирање и насиље и 4) сиромаштво. Ове одреднице чине доживљај дискриминације, који је „Све најгоре за човека” како је навео један од анкетираних.

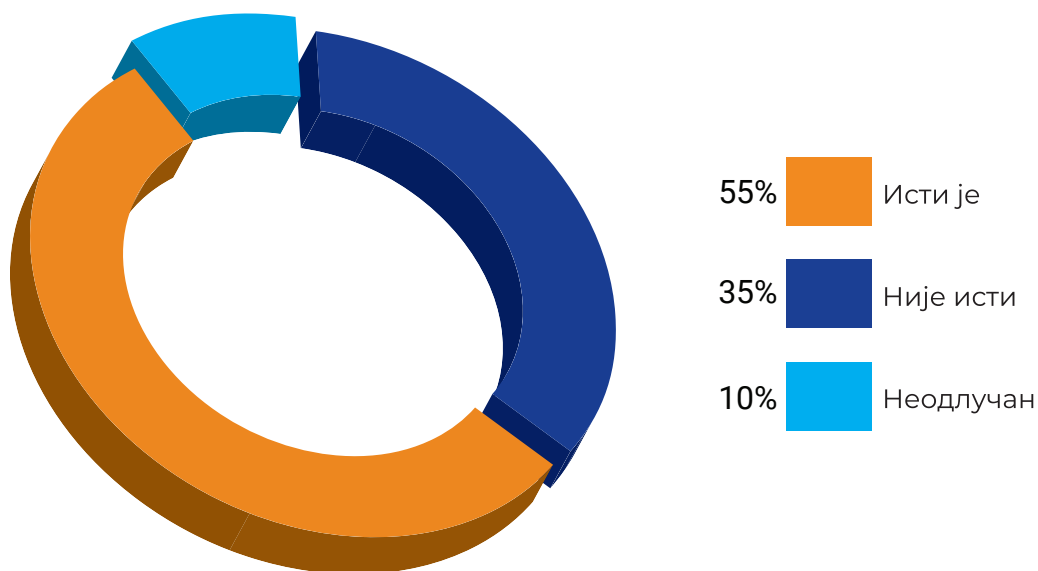
Табела 1: Преглед одговора анкетираних на питање Шта је за Вас дискриминација? Како бисте то описали својим речима?

Неправда	Непоштовање, омаловажавање и понижававање	Малтретирање и насиље	Сиромаштво (имовински статус)
<p>Кад немаш право на све што имају други.</p> <p>Кад ниси исти као остали грађани.</p> <p>Кад те не гледају истим очима као друге.</p> <p>Када неће да нас пусте у јавну кухињу пре Срба да сипамо храну.</p> <p>Када идем код лекара а имам температуру да уђем одмах.</p> <p>Да нико не води рачуна о теби.</p> <p>Када се не понашају исто према нама и Србима.</p>	<p>Дискриминација је када те неко гледа са омаловажавањем и не признаје.</p> <p>То је кад те понижавају и кад мораш да бежиш у иностранство да би имао посао.</p> <p>Дискриминација је када вас не третирају и не поштују.</p> <p>Кад се не поступа људски.</p> <p>Кад те не цене и вређају.</p>	<p>Живимо поред стоваришта па кад неко украде нас воде у СУП да признамо ко је украо.</p> <p>Кад те малтретирају, као они ћелави што су претукли мог сина Аћила.</p> <p>Ја оћу да продајем на Видиковцу, полиција ме јури стално чак ме и приводи.</p> <p>Када ме малтретирају у сваком погледу, гледају попреко у Максију.</p> <p>Полиција чим нас види претреса одмах као да продајемо дрогу.</p>	<p>Кад немаш посао и новац.</p> <p>Кад мораш да идеш у азил јер немаш где да живиш.</p> <p>Кад мораш да идеш за Немачку.</p> <p>Кад не можеш да се запослиш.</p> <p>Кад немаш да преживиш па мораш у азил.</p> <p>Кад си без посла.</p>

Отворени одговори на постављена питања омогућили су реално сагледавање доживљаја дискриминације Рома и Ромкиња. То су разноврсне животне ситуације у којима доживљавају неправду и односе који их повређују. Дакле, очекивано, то не представља дискриминацију у нормативном смислу, али резултати указују да постоји дубоки осећај искључености и „мање“ вредности и да тај осећај и доживљај Роми везују за појам дискриминације. Битно је, међутим, имати у виду да из укупног положаја Рома и Ромкиња и односа којима су изложени настају доживљаји и осећања који се везују за, међу њима, распрострањену реч дискриминација.

Већина анкетираних Рома у Србији (55%) сматра да је однос према Ромима у Србији исти као према другим грађанима. Међутим, сваки трећи (35%) сматра да однос према Ромима није исти као према другим грађанима. Сваки десети анкетирани нема јасан став о томе. На основу наведеног следи да **трећина анкетираних има јасан став о дискриминацији Рома**.

ДА ЛИ ЈЕ ОДНОС ПРЕМА РОМИМА У СРБИЈИ ИСТИ КАО ПРЕМА ДРУГИМ ГРАЂАНИМА?

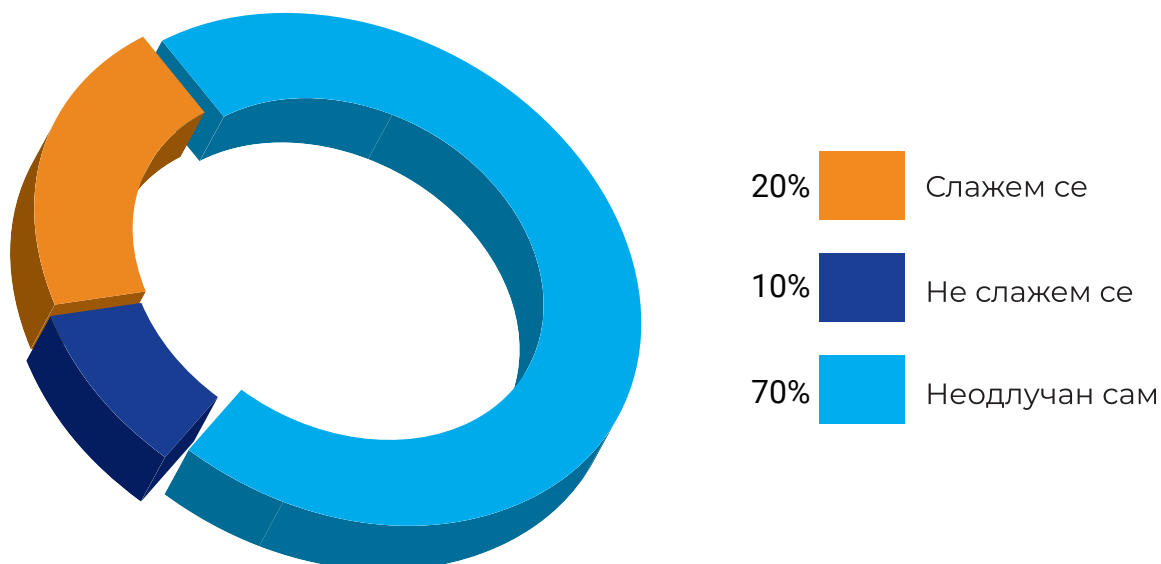
Да је однос према Ромима исти као и према другим грађанима у нешто већој мери се слажу образовани (68%), пензионери (67%), млади и старији (63%), Роми са редовним новчаним приходима (60%) и мушкарци (57%). Ромкиње у нешто већем проценту (17%) него мушкарци (14%) мисле да се тако односе само према Ромима. Још је значајније да су Ромкиње, по овом питању, неодлучније два пута више него мушкарци (12%).

Подаци указују да, међу анкетиранима, они који су незапослени (40%), мање образовани (38%) и средовечни (40%) у већој мери сматрају да однос према Ромима није исти као према другим грађанима.

Наведени подаци указују да положај у друштву и степен социјалне инклузије утичу на перцепцију дискриминације. Основано је претпоставити да образовани, запослени (пензионисање је, свакако, исход запослености) и они који имају редовне приходе, остварују у већој мери и пунију социјалну партиципацију и због тога доживљавају дискриминацију у мањој мери. На другој страни, они су и образованији што им омогућава и да имају ширу друштвену свест и да уочавају дискриминацију и других друштвених група.

У сагледавању перцепције дискриминације Рома, део анкете било је и питање да упореде постојање дискриминације у Србији у односу на друге државе.

ДИСКРИМИНАЦИЈА РОМА У СРБИЈИ ЈЕ ВЕЋА НЕГО У ДРУГИМ ДРЖАВАМА

У одговору на питање Да ли је дискриминација Рома у Србији већа него у другим државама већина анкетираних је неодлучна (70%) јер нема непосредно лично искуство дискриминације. Највећу неодлучност испољавају анкетирани старосне доби од 30 до 39 година (81%) и Роми који имају само привремену зараду (82%).

Међу свим анкетираним, 20% сматра да је дискриминација у нашој земљи већа него у другим државама, док се сваки десети анкетирани не слаже са том тврдњом (10%). Највеће неслагање испољавају пензионери (44%). Треба указати да су Ромкиње у одговору на ово питање знатно неодлучније (77%) него мушкарци (61%). Ромкиње се са овим ставом слажу три пута мање (6%) од мушкараца (17%).

Ови подаци су индикативни за препознавање генератора миграција. Чињеница је да сваки пети мисли да је „тамо негде боље” и да због дискриминације „мораш да бежиш у иностранство да би имао посао”. Може се претпоставити да су неправда, омаловажавање, непоштовање, понижававање, малтретирање, насиље, сиромаштво и сл. генератори како спољашњих тако и унутрашњих миграција и да заправо перцепција да је „тамо негде боље” утиче на одлуку о одласку. Међутим, учесници фокус група имају потпуно другачије мишљење, о чему ће бити више речи у делу истраживања 4.2. Резултати анализе фокус група.

4.1.2. ПЕРЦЕПЦИЈА ДИСКРИМИНАТОРНОГ ПОНАШАЊА

Осим препознавања значења речи дискриминација, анкетом су обухваћена и питања како се перципирају (препознају) ситуације у којима се испољава дискриминаторно понашање. За наведене ситуације требало је означити, по сопственом мишљењу и искуству, да ли се тако нешто дешава и њима.

ДА ЛИ СЕ, ПО ВАШЕМ МИШЉЕЊУ, КОД НАС ДЕШАВАЈУ ОВАКВЕ СТВАРИ?

Испитаници су за све наведене тврдње из упитника означили да се дешавају и њима. Разлике се јављају само по степену слагања и заступљености појединих ситуација које означавају дискриминаторну праксу.

Ако висок степен слагања са тврдњама које означавају облике дискриминаторног понашања говори и о њиховој заступљености, анкетирани на прво место стављају **напредовање на основу чланства у политичкој странци**. Анкетирани се у највећој мери слажу са тврдњом да **напредују Роми који су у политичкој странци**, односно четири од пет анкетираних Рома (88%) види ову појаву као велики проблем. Са овом тврдњом се у највећем проценту слажу Роми без основног образовања (98%), незапослени (95%), без редовних новчаних прихода (93%) и млади (92%). Иако се слажу да се тако нешто дешава, знатно мањи степен прихватања ове тврдње испољавају образованији Роми (80%), запослени (79%), са редовним новчаним приходима (79%) и пензионери (66%).

Анкетирани су такође исказали висок степен препознавања ниског образовања као околности која представља ограничење за напредовање. Троје од четворо анкетираних се слаже са тврдњом да **Роми не напредују у послу јер имају ниже образовање**. Највећи степен слагања са овом тврдњом имају анкетирани без основне школе (96%), незапослени (92%), без новчаних прихода (90%), и средовечни (85%). Прихватање ове тврдње испод просека имају запослени (52%), са редовним новчаним приходима (47%) и старији од 60 година (31%).

Следећа тврдња по степену слагања (34%) је тврдња да се **Роми тешко запошљавају јер их послодавци не желе само због тога што су Роми**. По оцени анкетираних, овај облик дискриминаторног понашања је знатно мање заступљен. Са овом тврдњом највише се слажу Роми који имају само повремену зараду (47%), средовечни (43%), незапослени (41%), без основног образовања (40%) и мушкарци (39%). Тврдња је мање прихватљива

(испод просека) за образоване Роме (24%), са редовним приходима (23%) и запослене (22%).

Занимљиво је да само један од пет анкетираних потврђује да се дешавају ситуације које представљају облике дискриминаторног понашања према Ромима, као што су дати примери дискриминације у школи или на послу.

На постојање дискриминације међу децом јер се деца у школи не друже са Ромима, указују у већој мери мушкарци (36%), без основног образовања (35%) и запослени (31%). Средовечни (27%), мушкарци (25%), незапослени (23%) и Роми са повременим зарадом (24%) се у већој мери слажу да у школи постоји дискриминација јер учитељи стављају децу ромске националности у последњу клупу.

Да Роми пре добијају отказ највише потврђују анкетирани који имају више од 50 година (34%) и мање од 30 година (31%), као и нешколовани (26%), без прихода (25%) и запослења (24%). Ниједан пензионер, очекивано, није навео да Роми добијају отказ пре него други.

Да су за исти посао Роми мање плаћени, слажу се средовечни (27%), без редовних новчаних прихода (25%) и без основне школе (24%). Мање слагање да се тако нешто дешава и код нас имају запослени (3%) и они који имају редовна новчана примања (3%), као и средовечни (5%) и старији Роми (6%). Да су Роми мање плаћени него други није потврдио ниједан образовани Ром, пензионер и лице које има само повремени зараду.

Може се уочити да се мишљења о дискриминаторној пракси, односно о већој или мањој заступљености појединих облика дискриминаторног понашања, базирају на искуству и степену партиципације у појединим областима друштвене стварности, што се може илустровати одговорима анкетираних. Са тврдњама о дискриминаторном поступању у школама у већем постотку се слажу мушкарци него жене.

Табела 2: Преглед одговора анкетираних (% потврдних одговора) на питање Да ли се, по Вашем мишљењу, код нас дешавају овакве ствари?

	Укупно	Мушки	Женски
Деца у школи не друже се са Ромима	22.9	36.1	14.4
Учитељи стављају ромску децу у последњу клупу	17.7	24.6	13.3
Роми се тешко запошљавају јер послодавци не желе да имају Роме	34.2	39.3	30.9
За исти посао Роми су мање плаћени него други	17.4	14.8	19.1
Роми пре добију отказ него други запослени	19.0	17.2	20.2
Роми не напредују у послу јер имају ниже образовање	74.5	71.3	76.6
Напредују само Роми који су у политичкој странци	88.1	86.1	89.4

Може се међутим претпоставити, мада не и са довољно поузданости, да ће се са инклузивним образовањем изменити и пракса у образовним установама и да ће уобичајени облици дискриминације изостати („последња клупа за Роме“).

Слично је и са оценом о дискриминацији у области рада и запошљавања. Роми који у већој мери партиципирају на тржишту рада од Ромкиња, истичу да се теже запошљавају јер послодавци не желе Роме. На другој страни, Ромкиње у већој мери истичу другачије препреке са којима се суочавају на тржишту рада – мање су плаћене за исти посао, међу првима добијају отказ и не напредују због нижег образовања.

Занимљиво је да Ромкиње у нешто већој мери оцењују да Роми напредују само ако су у политичкој странци. С обзиром на знатно мању партиципацију Ромкиња у јавном животу, па и у политичким странкама, ово се може посматрати као перцепција условљена личним искуством али и као критика неравноправног положаја жена и још увек присутан патернализам у ромској заједници.

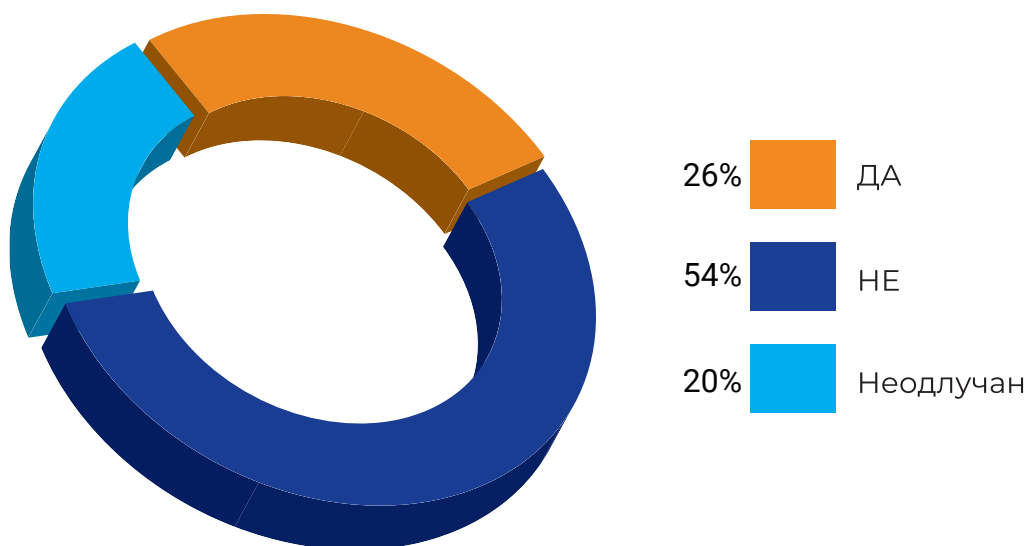
4.1.3. ЛИЧНО ИСКУСТВО О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

За перцепцију дискриминације од значаја је и непосредно искуство, односно, непосредна изложеност дискриминацији. Број грађана који сматрају да су доживели дискриминацију или познају некога ко је био изложен дискриминацији, једна је од најчешће коришћених мера за процену распрострањености дискриминације у истраживањима јавног мњења. Исто питање постављено је и у овом истраживању односно постављено је питање да ли су они, или њима блиске особе, биле изложене дискриминацији само због тога што су Роми.

Сваки четврти учесник анкете (26%) сматра да има лично искуство дискриминације. Значајно је, међутим, да **сваки други анкетирани (54%) изјављује да ни он ни неко од његових чланова породице није био дискриминисан.** Треба имати у виду да је релативно велики број неодлучних јер сваки пети анкетирани није одговорио на ово питање. Удео неодлучних је највећи код средовечних (34%) и нешколованих Рома (34%).

Најмлађи (до 30 година) и најстарији (60 и више година) су најодлучнији по питању личног искуства о дискриминацији.

ДА ЛИ ЈЕ ВАМА ИЛИ НЕКОМ ИЗ ПОРОДИЦЕ НЕШТО УСКРАЂЕНО ИЛИ СЕ ЛОШЕ ПОСТУПАЛО САМО ЗБОГ ТОГА ШТО СТЕ РОМИ?

Број младих који су неодлучни је три пута мањи него у укупном броју анкетираних Рома. Међу старијима и нема неодлучних. Лично искуство дискриминације у већој мери немају образованији Роми (75%), пензионери (67%), са редовним новчаним приходима (63%) и запослени (60%).

Ради конкретизације личног искуства о дискриминацији и јасније перцепције друштвених области у којима Роми најчешће доживљавају дискриминацију, од анкетираних је затражено да опишу ситуацију када су дискриминисани, односно, када им је нешто ускраћено или се лоше поступало само због тога што су Роми.

Према ставовима анкетираних, изложеност Рома дискриминацији, судећи по њиховом доживљају и перцепцији, јавља се нешто учесталије у области администрације и јавних служби, области рада и запошљавања и социјалној заштити. Дискриминације има, у нешто мањем обиму, и у областима здравства и образовања.

Табела 3: Области дискриминације према одговорима анкетираних

Администрација и јавне службе	Област рада и запошљавања	Социјална заштита	Здравство	Образовање
У општини не дају помоћ.	Да добијем посао у Геох.	Нису дали нико из породице да добије социјалну помоћ.	Код лекара.	Није могао мој син да се упише у економску школу.
Понекад неће да ме приме негде зато што си Ром.	Неће да ми дају посао.	Новчана помоћ за дете.	У болници и социјалном.	Нису ми дали да полажем да возим камион.
Кажу ти дођи сутра.	Нису дали нико из породице да се запосли.	Тражим социјалну помоћ, а неће да ми дају, и то због тога што ме СУП приводио неколико пута.	Када сам питала за дете, болели су је зуби, нису хтели да кажу на који спрат да идем.	
Када сам отишао у СУП да вадим пасош за дете и дигла се галама нису хтели да ме пусте преко реда, а имам мало дете.	Нисмо добили ни посао ни помоћ и морали смо у азил.	У социјалном се лоше поступа.		
Када сам звала да дође полиција због крађе у кући и нико није дошао.				
Када сам хтела да купим воће у Максију ушло нас је 10 и ја са малом децом и избацили су нас напоље кажу да правимо гужву.				

Ради потпунијег увида у лично искуство о дискриминацији постављено је и питање „Да ли је Вама или неком члану породице било ускраћено да остварите неко право или добијете услугу само зато што сте Ром или Ромкиња“, уз конкретно навођење могућих области дискриминације. Анкетирани су имали могућност да се децидирано изјасне са ДА или НЕ. На тај начин је добијена дистрибуција личног искуства о дискриминацији по областима.

Највећи број анкетираних Рома и Ромкиња који су изјавили да имају лично искуство дискриминације, има осећај да им се ускраћују права и услуге само због тога што су Роми у: општини и другим јавним установама (64%), центру за социјални рад (61%) и у поступку запошљавања (60%). Конзистентност одговора на оба питања недвосмислено потврђује да су то најчешће области у којима Роми сматрају да су дискриминисани.

Дискриминацију у општини највише препознају незапослени (79%), без школе (78%), средовечни (75%), без редовних новчаних прихода (72%), млади (66%) и жене (65%).

ДА ЛИ ЈЕ ВАМА ИЛИ НЕКОМ ЧЛАНУ ПОРОДИЦЕ БИЛО УСКРАЋЕНО ДА ОСТВАРИТЕ НЕКО ПРАВО ИЛИ ДОБИЈЕТЕ УСЛУГУ САМО ЗАТО ШТО СТЕ РОМ ИЛИ РОМКИЊА?

Ускраћивање права или услуга у центру за социјални рад највише истичу Роми без основног образовања (82%), незапослени (78%), без прихода (72%), средовечни (79%), млади (65%) и мушкарци (64%). Ови подаци никако не значе да је дискриминација у центрима за социјални рад заиста и извршена.

Дискриминацију на тржишту рада највише осећају Роми без основног образовања (83%), без прихода (82%), средовечни (82%), незапослени (80%) и жене (64%).

Најмање личног искуства дискриминације, односно ускраћивања или лошег поступања, анкетирани Роми и Ромкиње имају у школи или вртићу (9%), на послу (9%) и у ресторану (15%). Ови резултати, посебно у области образовања, иако их треба узети са резервом због релативно малог броја анкетираних, свакако су показатељ креаторима јавних политика за даље побољшање положаја Рома.

Занимљиве су разлике у заступљености личног искуства о дискриминацији на тржишту рада у зависности од појединих фаза у процесу рада и запошљавања. **Лично искуство дискриминације је четири пута веће у фази тражења запослења него на послу.** Осећај дискриминације изостаје када у окружењу нема стереотипа и предрасуда, односно када Роми и Ромкиње добију прилику да у радном процесу учествују равноправно и дају свој допринос.

Може се, такође, уочити да је лично искуство дискриминације израженије у оним областима и институцијама којима се Роми и Ромкиње најчешће обраћају са различитим захтевима (јавна администрација, центри за социјални рад, послодавци приликом запошљавања и сл.) па је и вероватноћа доживљаја „ускраћености и лошег поступања“ већа. Ова чињеница указује на потребу даљег интензивног рада на препознавању дискриминације и остваривању равноправности у наведеним областима, али и побољшању информисања и поједностављивању процедура за остваривање права.

Табела 4: Преглед одговора (у процентима) на питање: *Да ли је Вама или неком члану породице било ускраћено да остварите неко право или добијете услугу само зато што сте Ром или Ромкиња?*

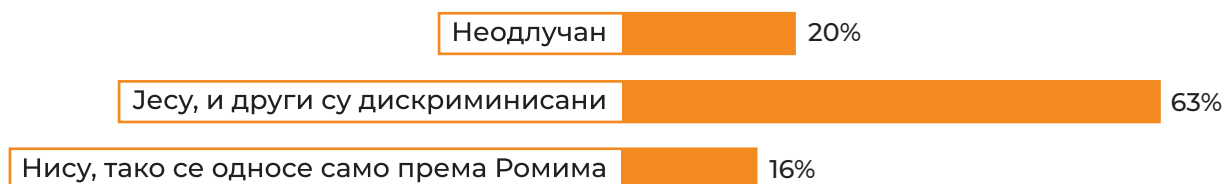
	Укупно	Мушки	Женски
У школи или вртићу	9	14.8	5.3
У здравственој установи (код лекара, у болници)	20	17.2	21.8
У центру за социјални рад	61.3	63.9	59.6
У општини и другим јавним установама	63.9	61.5	65.4
Приликом тражења посла-запошљавања	60.3	54.1	64.4
На послу (у фирми)	15.5	15.6	15.4
У јавном превозу	20	17.2	21.8
У кафани (ресторану, кафићу и сл.)	14.5	13.9	14.9
На неком другом јавном месту	25.2	17.2	30.3

Подаци указују и на родне разлике у погледу области у којима су Роми и Ромкиње изложени дискриминацији. Ромкиње наводе у нешто већој мери него мушкарци да им је било ускраћено да остваре неко право или добију услугу у здравственим установама, у општини, приликом тражења посла, у јавном превозу и на неком другом јавном месту²⁹. Подаци указују и да је могуће да жене чешће одлазе да остваре неко од наведених права.

4.1.4. ПЕРЦЕПЦИЈА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ДРУГИХ

Кроз анкету је посматрано и препознавање дискриминације других друштвених група.

ДА ЛИ СУ У СРБИЈИ ДИСКРИМИНИСАНИ И ДРУГИ
ИЛИ СУ ТО САМО РОМИ?

Учесници анкете имају реалну друштвену перцепцију дискриминације и нису фокусирани само на однос окружења према њима.

Већина анкетираних (63%) сматра да су дискриминисани и други грађани а не само Роми. Само 16% анкетираних не перципира дискриминацију других него означава да су то само Роми.

Да су и други дискриминисани у већој мери запажају средовечни (82%), незапослени (78%), без редовних новчаних прихода (76%) и без школе (67%).

²⁹ Питање је било са понуђеним модалитетима одговора па није могуће конкретно навести која су то „друга јавна места“.

Ипак, треба имати у виду да је сваки пети неодлучан. То указује да значајан број Рома није довољно информисан због чега им је перцепција односа у друштвеној заједници ограничена на лично искуство.

Посматрано је и кога Роми препознају као дискриминисане групе и на основу тога, о којим личним својствима имају перцепцију дискриминације. Постављено питање је гласило: „Ако јесу, можете ли да наведете ко је још, по Вашем мишљењу, дискриминисан (неједнако третиран)“?

На основу спонтаних и својим речима исказаних одговора могу се издвојити три лична својства која доминирају у перцепцији Рома о дискриминацији: 1) сиромаштво, 2) страначка припадност и 3) национална и верска припадност.

Табела 5: Преглед одговора анкетираних о личним својствима као основу дискриминације других друштвених група

Сиромаштво (имовински статус)	Страначка припадност	Национална и верска припадност
Који су остали без посла и који немају где да живе.	Ко нема партију и не може да нађе посао.	Бошњаци и Македонци.
И Срби који су остали без посла кад су пропала предузећа.	Ко није у партији и ко нема пара.	Горанци, Муслимани, друге националности.
Људи без посла, сиротиња.	Који нису у странци и који су сиротиња као и ми.	И Роми и Срби и други народи.
Највише Роми и други што немају посао и никакву помоћ од државе.	Они који немају никога на власти за везу.	И Срби и Роми и други Муслимани.
Незапослени људи без средстава за живот, бескућници, сиротиња, они који траже помоћ, социјални случајеви.	Они који нису запослени и који су у некој другој странци.	Роми, Срби и други народи.
Сви који су сиромашни.	Сви који нису у партији.	Румуни, Гурбети, Срби.
	Који нису за Вучића.	
	Који су сиромашни и нису за Вучића.	

4.1.5. ПЕРЦЕПЦИЈА ЗАБРАНЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

За свеобухватну перцепцију дискриминације од значаја је и став о правном санкционисању дискриминаторног понашања.

ДА ЛИ ЈЕ У СРБИЈИ ЗАБРАЊЕНА ДИСКРИМИНАЦИЈА?

Већина анкетираних сматра да је дискриминација забрањена у Србији - четири од пет анкетираних је дало потврдан одговор на ово питање. Сваки дванести је неодлучан а сваки осми сматра да дискриминација није забрањена. То практично значи да један од пет анкетираних Рома и Ромкиња не зна да је дискриминација законом забрањена и да је кажњиво свако дискриминаторно понашање.

Да је дискриминација забрањена највише су међу испитаницима упознати средовечни Роми (89%), они који повремено зарађују радом у неформалној економији (88%), образовани (82%) и жене (80%). Млади Роми (24%) и запослени (24%) у нешто већем проценту од просека сматрају да дискриминација није забрањена. Међу неодлучнима највише је старијих Рома (19%).

4.1.6. СТАВОВИ О ОБРАЗОВАЊУ РОМА

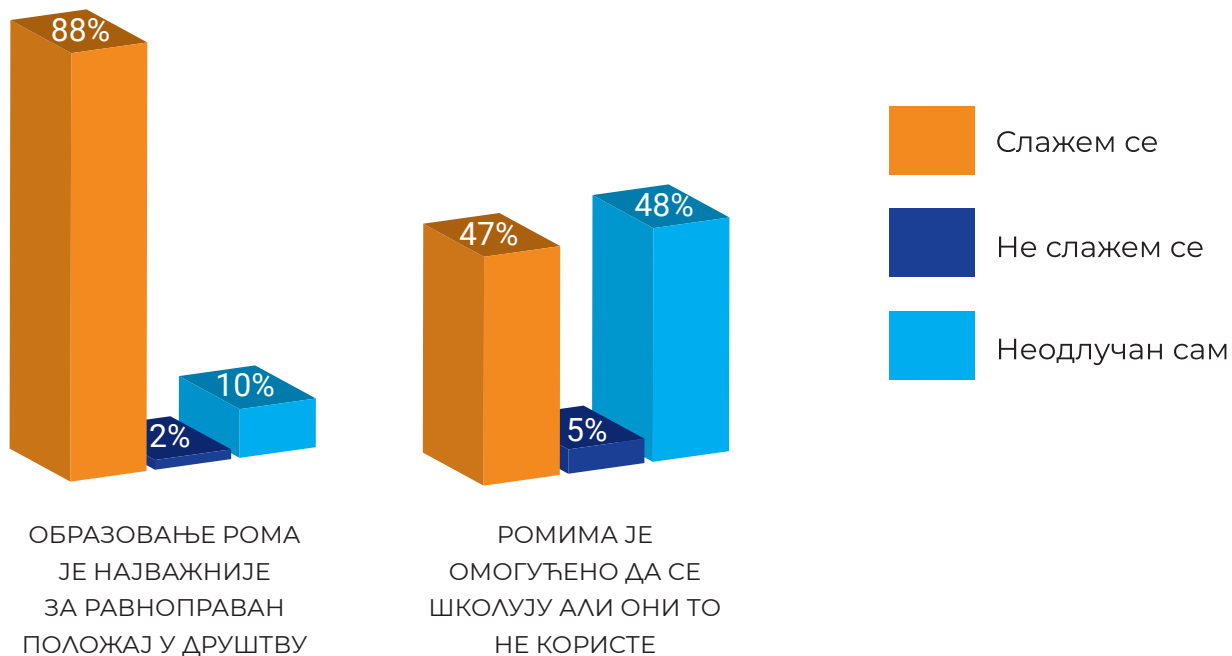
Ставови су релативно трајна ментална диспозиција стечена социјализацијом, односно веровања (когнитивна компонента), осећаји (емоционална компонента) и понашања (бихевиорална компонента) према неком друштвено значајном објекту, групи, догађају или симболу. Праћење и проучавање ставова о равноправности, дискриминацији и социјалној искључености омогућава боље познавање друштвених прилика, степена развоја и усмеравања друштвених активности за остварење основних друштвених вредности.

Истраживање *Перцепција ромске заједнице о дискриминацији* је обухватило и ставове о неколико кључних питања која се односе на: образовање Рома, однос државе према дискриминацији Рома, активне мере за унапређење равноправности и на заштиту од дискриминације. Ставови су оцењивани и анализирани према степену сагласности са појединим исказаним тврдњама.

Међу учесницима анкете је веома широко заступљено уверење **да је образовање најважније за равноправан положај у друштву (88%)**.

Да је образовање Рома најважније за равноправан положај у друштву у потпуности се слажу образовани (100%), а у прилично високом проценту и они без школе (93%), запослени (97%), са редовним приходима (93%) и средовечни (92%). Неслагање са овом тврдњом имају само пензионери (33%) и старији од 65 година (19%).

СТАВОВИ РОМА О ОБРАЗОВАЊУ

Тек сваки десети анкетирани је неодлучан у вези са важношћу образовања за равноправан статус у друштву. Већу неодлучност испољавају лица без редовних прихода (35%), млађи од 30 година (19%), жене (13%) и они који имају само завршену основну школу (13%).

Занимљиво је да се мали број анкетираних (5%) не слаже са тврдњом да је Ромима омогућено да се школују али да они то не користе, док се готово сваки други анкетирани (47%) са овом тврдњом слаже. Највеће слагање са овом тврдњом имају запослени (81%), са редовним новчаним приходима (80%), млади (60%) и образовани (58%).

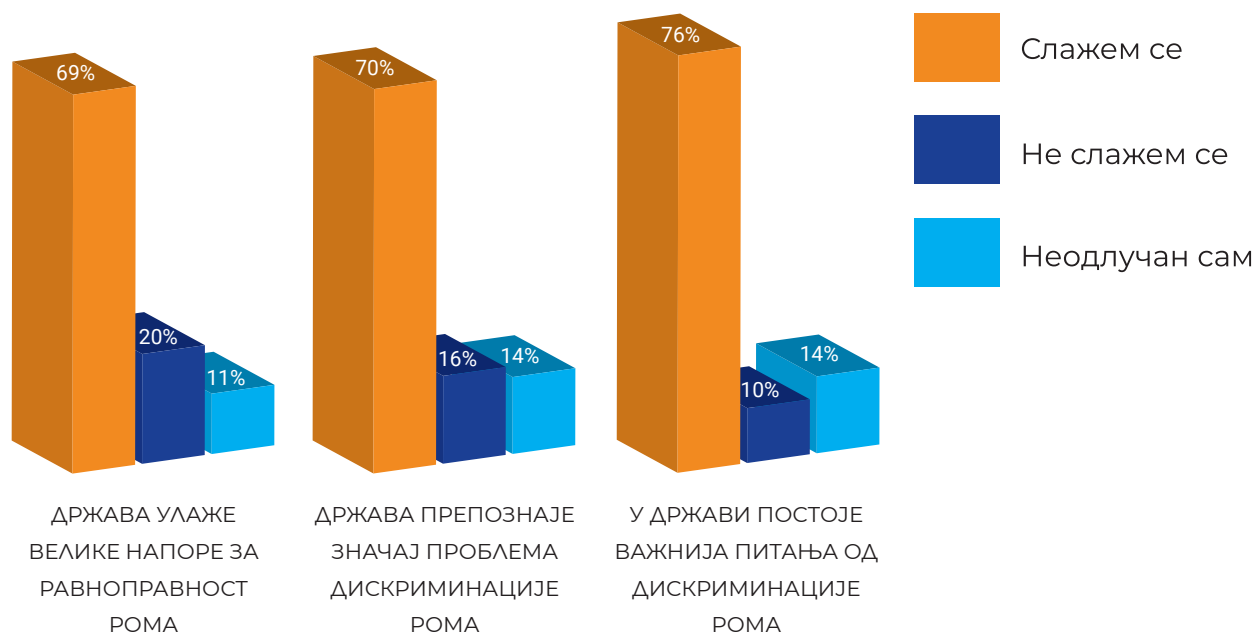
Не треба занемарити ни чињеницу да је, по овом питању, релативно исти број (48%) неодлучан. Неодлучни су средовечни (64%), без редовних прихода и незапослени (58%).

На основу добијених одговора на ово питање, може се констатовати да вишегодишње активности и кампање за афирмацију равноправности и стварање једнаких могућности за маргинализоване групе у области образовања имају препознатљиве резултате и у вербалним ставовима анкетираних Рома. Овакви закључци следе, пре свега, из чињенице о готово апсолутној сагласности о значају образовања за равноправност и укупан положај Рома у друштву и указују на јачање критичког става о одговорности за сопствено образовање.

4.1.7. ОДНОС ДРЖАВЕ ПРЕМА ДИСКРИМИНАЦИЈИ РОМА

Већина учесника анкете (70%) сматра да држава препознаје значај проблема дискриминације Рома и улаже велике напоре за унапређење њиховог положаја (69%), иако се и у великој мери (76%) анкетирани слажу да постоје и друга, важнија питања од дискриминације Рома.

ОДНОС ДРЖАВЕ ПРЕМА ДИСКРИМИНАЦИЈИ РОМА

Са тврдњом да држава улаже велике напоре за унапређење равноправности Рома у већој мери се слажу образованији (88%), у узрасту од 30 до 39 година (88%) и жене (74%). Ипак, не треба изгубити из вида и да сваки пети сматра да држава не улаже довољно напора да обезбеди равноправност Рома (20%). Изразитије неслагање имају само пензионери (33%), старији од 50 година (25%) и мушкарци (24%). Неодлучни су, углавном, млади (16%) и незапослени који раде и зарађују у „сивој зони“ (14%).

Упркос високом степену слагања о позитивној улози државе, није занемарљив ни број оних који критикују однос државе према дискриминацији Рома.

Сваки десети анкетирани се не слаже са тврдњом да у држави постоје значајнија питања од дискриминације Рома. То нарочито истичу Роми без основног образовања (20%), незапослени (15%) и млади (15%). Разумевање и за друге проблеме и високу сагласност са тврдњом да за државу постоје и важнија питања имају образованији Роми (92%), пензионери (89%), средовечни (87%), незапослени који раде и зарађују (81%) и они који су без редовних прихода (80%). Неодлучност по овом питању је релативно мала. Нешто већу неодлучност показали су Роми са редовним новчаним приходима (26%), за завршеном основном школом (25%) и запослени (24%).

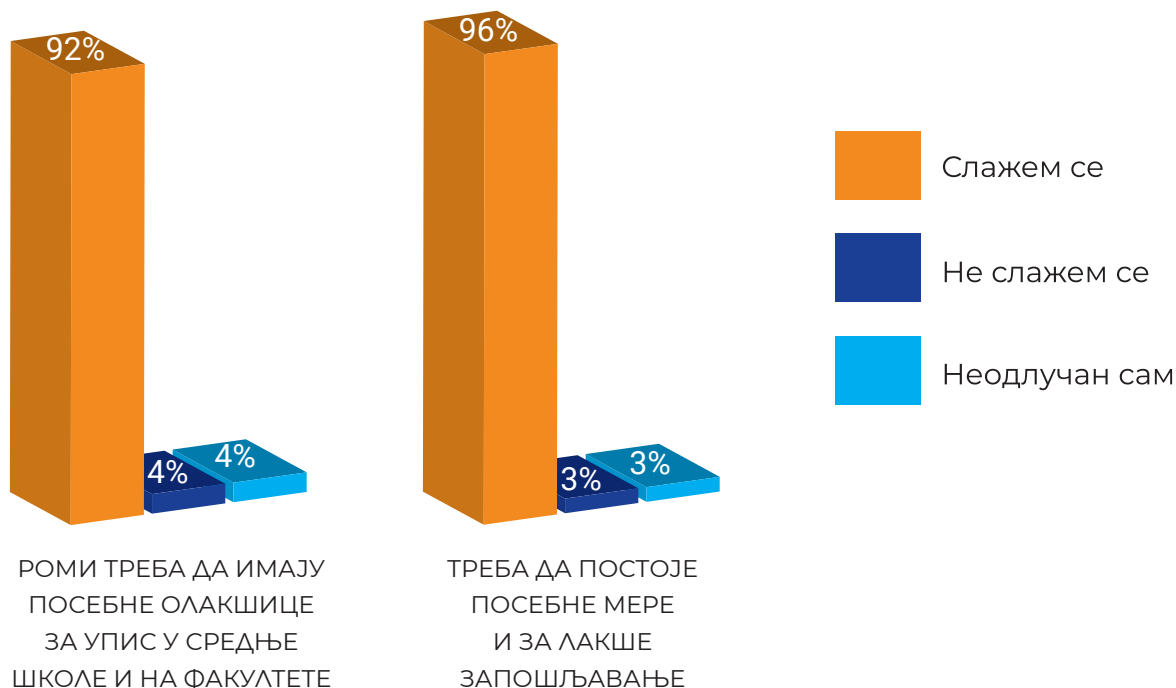
Већина, ипак, сматра да држава препознаје значај проблема дискриминације Рома. Са тим се највише слажу пензионери (89%) и старији Роми (88%). Да држава не препознаје значај дискриминације Рома сматра сваки шести анкетирани. То највише истичу средовечни (26%), без основне школе (22%), незапослени (20%) и Роми без редовних новчаних прихода (18%). Неодлучност по овом питању највише испољавају Роми који живе од повремених зарада (29%) и са завршеном основном школом (23%).

4.1.8. СТАВОВИ О АФИРМАТИВНИМ МЕРАМА ЗА РАВНОПРАВНОСТ РОМА

Анкетирани у веома високом проценту подржавају посебне олакшице за упис у средње школе и на факултете (92%), као и мере за лакше запошљавање Рома (96%). Иако статистички није значајна разлика, треба уочити да се у нешто већем проценту подржавају афирмативне мере за лакше запошљавање.

Да Роми треба да имају посебне олакшице за упис у средње школе и на факултете сматрају сви анкетирани без већих разлика. Неслагање са афирмативним мерама у области образовања испољавају само запослени (7%), средовечни (6%) и са редовним новчаним приходима (6%). Међу неодлучнима највише је Рома са завршеном основном школом (10%), они који повремено зарађују (9%), млади (8%) и жене (6%).

СТАВОВИ О АФИРМАТИВНИМ МЕРАМА

Висок степен слагања, без изразитијих статистичких разлика, је изражен и за посебне мере подстицања запошљавања. Нешто мало веће неслагање испољавају једино старији Роми (27%) и пензионери (25%).

Ако се има у виду да постоји висока сагласност са ставом да је образовање кључни услов за равноправност Рома, ова разлика је индикативна и значајна у контексту приоритета у погледу подизања нивоа образовања у наредном периоду. Достицање циљева у погледу подизања нивоа образовања Рома је нужан услов за лакше запошљавање, које је егзистенцијални приоритет свима.

Висока сагласност анкетираних са ставовима о потреби спровођења афирмативних мера у областима образовања и запошљавања, указује на велико очекивање да ове мере дају резултате.

4.1.9. СТАВОВИ О ЗАШТИТИ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

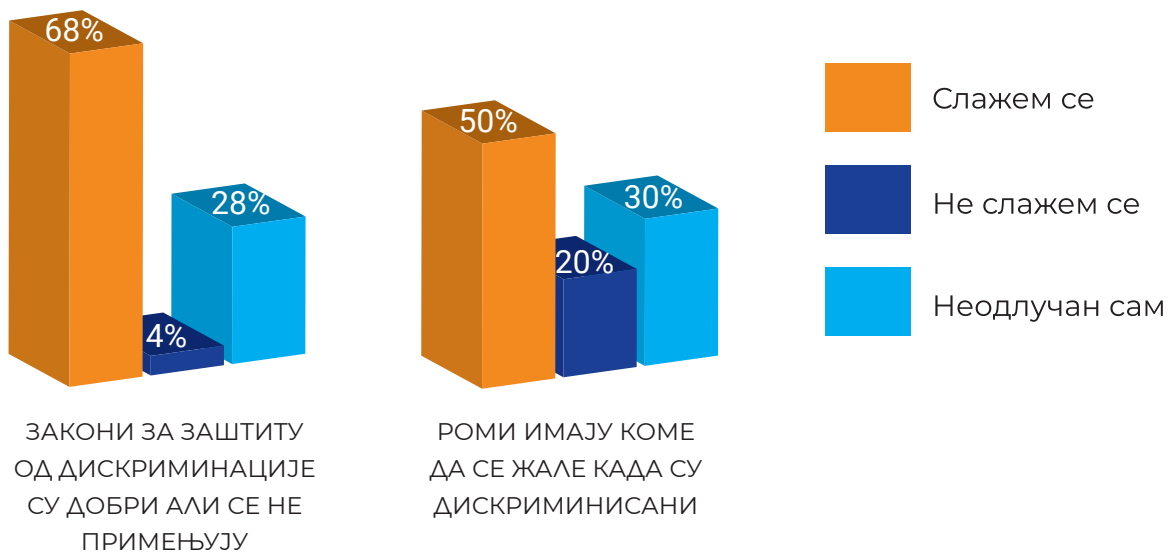
У погледу поимања ставова о механизмима заштите од дискриминације, кроз спроведену анкету су посматрана питања које се односе на закон за заштиту од дискриминације и информисаност о институцији за заштиту од дискриминације.

Већина анкетираних Рома (68%) се слаже са тврдњом да су закони за заштиту од дискриминације добри али да се не примењују, док се са овом тврдњом не слаже релативно мали број анкетираних (сваки двадесети, односно 4%). Много је више неодлучних, односно, оних који нису упознати са овим законом и са његовом применом у пракси.

Слагање са овом тврдњом најизразитије исказују Роми без основног образовања (82%), пензионери и незапослени (78%), без прихода (77%), старији од 50 година (75%) и жене (71%). Неодлучност је нешто већа код запослених (53%) и Рома који имају редовне новчане приходе (51%).

За заштиту од дискриминације је, свакако, значајно постојање институција којима се грађани могу обратити и затражити заштиту, међутим од посебног је значаја информисаност о механизмима за заштиту и њихова доступност.

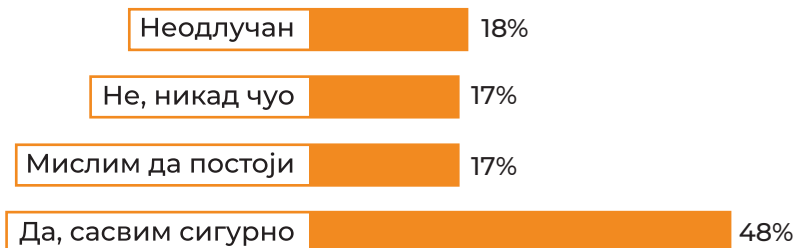
ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Сваки други анкетирани сматра да у случају дискриминације има коме да се обрати. За ову тврдњу највише се опредељују Роми који раде и зарађују у „неформалној економији“ (60%) и незапослени (59%). **Тек сваки пети анкетирани је изричит у тврдњи да Роми немају коме да се обрете (20%),** што у већој мери исказују незапослени (30%) и млади (30%).

На ово питање је 30% неодлучних, и то пре свега они који имају редовне или повремене приходе (56%), пензионери (56%) или запослени (53%).

ДА ЛИ У СРБИЈИ ПОСТОЈИ ИНСТИТУЦИЈА КОЈОЈ МОЖЕТЕ ДА СЕ ЖАЛИТЕ И ЗАТРАЖИТЕ ЗАШТИТУ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ?

Сваки други анкетирани (48%) је „сасвим сигуран“ да постоји институција за заштиту од дискриминације. Да постоји институција којој могу да се обрате највише се изјашњавају средовечни Роми (64%), без редовних новчаних прихода (61%) и који раде у сивој зони или „неформалној економији“.

Међу учесницима анкете, 17% никад није чуло за постојање институције којој се могу обратити у случају дискриминације и затражити заштиту. У овој групи доминирају старији (38%), пензионери (33%), незапослени (27%), без основне школе (26%) и млади (24%). Од анкетираних такође 17% „мисле да постоји, али нису сасвим сигурни“ институција за заштиту од дискриминације, а међу њима су доминантни запослени (40%), који имају новчане приходе (38%), млади (31%) и образовани са завршеном основном школом (29%).

За проверу степена познавања механизма за заштиту од дискриминације, од анкетираних који су навели да „сасвим сигурно“ постоји институција којој могу да се обрате, затражено је да конкретно наведу и њен назив. Да би се избегла сугестивност, питање је било без понуђених модалитета за одговор.

Анкетирани који су обавештени о постојању институције за заштиту од дискриминације, за помоћ и заштиту се обраћају, углавном, ромским организацијама, канцеларијама за ромска питања, општини и државним органима.

Табела 6: Преглед одговора анкетираних о органима и организацијама којима се обраћају за заштиту

Општина	Удружења Рома и канцеларије за Роме	Државни органи
Општина	Друштво Рома Чукарица, Раковица	СУП
Општина Чукарица	Удружење Рома, Ром-Рипањ	Полиција
Општина Чукарица - савет Рома код велике зграде	Ромски центар за права детета	
Општина Раковица	Ромски национални савет Канцеларија за ромска питања у општини	

Индикативно је да су у једном броју одговора уз назив организације наведена и имена људи којима се обраћају, што указује на феномен персонализације, односно, да се поверење поклања истакнутим појединцима у ромској заједници, док се много мање препознаје улога институција. **Карактеристичан пример за феномен „персонализације” је садржан у одговору: „Ујак Тефик у врху је, помоћ нам даје, дрва, храну, новац”.**

Конзистентност у одговорима на питање са скалом ставова и одговори на директно питање коме се обраћају за заштиту указује са високим степеном поузданости, да је значајном броју Рома и Ромкиња још увек **недоступан директан приступ институцији за заштиту од дискриминације и да постоји изражен патерналистички однос оних који су се у заједници наметнули као „лидери”.**

Посебну пажњу треба обратити на разлике у ставовима Рома и Ромкиња. Код неких тврдњи испољавају се значајније разлике што указује на родну условљеност ставова. Родне разлике се испољавају како у погледу односа према појединим тврдњама, тако и у погледу степена слагања или неслагања, односно неодлучности.

Табела 7. Преглед ставова анкетираних о дискриминацији према полној структури у процентима

ТВРДЊЕ		Укупно %	Мушки %	Женски %
Образовање Рома је најважније за равноправан положај у друштву	Не слажем се	2,6	2,5	2,7
	Неодлучан сам	9,7	4,9	12,8
	Слажем се	87,7	92,6	84,5
Ромима је омогућено да се школују али они то не користе	Не слажем се	4,5	2,5	5,9
	Неодлучан сам	48,2	48,4	48,1
	Слажем се	47,2	49,2	46
Роми треба да имају посебне олакшице за упис у средње школе и на факултете.	Не слажем се	3,6	5,8	2,1
	Неодлучан сам	4,2	1,7	5,9
	Слажем се	92,2	92,6	92
Треба да постоје посебне мере и за лакше запошљавање Рома	Не слажем се	2,9	5,8	1,1
	Неодлучан сам	3,6	3,3	3,8
	Слажем се	93,5	90,8	95,2
Држава улаже велике напоре за равноправност Рома	Не слажем се	20	25,4	16,5
	Неодлучан сам	10,6	12,3	9,6
	Слажем се	69,4	62,3	73,9
Држава препознаје значај проблема дискриминације Рома	Не слажем се	15,5	16,4	14,9
	Неодлучан сам	14,2	18,9	11,2
	Слажем се	70,3	64,8	73,9
У држави постоје важнија питања од дискриминације Рома (неједнаког третмана)	Не слажем се	9,8	10,7	9,2
	Неодлучан сам	14	17,2	11,9
	Слажем се	76,2	72,1	78,9
Закони за заштиту од дискриминације су добри али се не примењују	Не слажем се	3,9	5,7	2,7
	Неодлучан сам	28,4	32	26,1
	Слажем се	67,7	62,3	71,3
Роми имају коме да се жале када су дискриминисани	Не слажем се	20	22,1	18,6
	Неодлучан сам	30,3	27	32,4
	Слажем се	49,7	50,8	48,9
Дискриминација Рома (неједнаког поступања) у Србији је већа него у другим државама	Не слажем се	9,7	15,6	5,9
	Неодлучан сам	70,6	61,5	76,6
	Слажем се	19,7	23	17,6

Ромкиње се у већој мери него мушкарци слажу са тврдњом да у држави постоје важнија питања од дискриминације Рома, да држава препознаје значај проблема дискриминације, да улаже велике напоре за унапређење положаја Рома и да су закони за заштиту од дискриминације добри али се не примењују. Оне се, такође, у већој мери слажу да треба да постоје и посебне мере за запошљавање Рома.

Анкетирани Роми се у већем степену него Ромкиње слажу са тврдњом да је образовање Рома најважније за равноправан положај у друштву али, истовремено су и критичнији јер у већој мери прихватају и тврдњу да је Ромима омогућено да се школују али они то не користе. Њихов већи степен критичности испољен је и на тврдњама које означавају однос државе према Ромима али и у већем степену прихватања тврдње да је дискриминација Рома у Србији већа него у другим државама.

4.2. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ ФОКУС ГРУПА

Учесници осам фокус група, били су представници:

- ромских и других организација и други истакнути појединци;
- Националног савета ромске националне мањине;
- млади Роми и студенти;
- удружења грађана која се баве заштитом људских права, активисткиње и представнице Ромкиња;
- ромских координатора и
- педагошких асистената.

Резултати разговора са учесницима фокус група у којима су учествовали представници младих Рома и студенти, као и резултати фокус група у којима су учествовали представници удружења грађана која се баве заштитом људских права, активисткиње и представнице Ромкиња су у даљем тексту обједињени.

Резултати разговора са учесницима фокус група су у даљем тексту дати по реализованим фокус групама уз навођење препорука по свим испитиваним областима које се односе на перцепцију дискриминације, перцепцију заштите од дискриминације и ставове о дискриминацији. Закључци који следе као препоруке из свих реализованих фокус група, дати су кроз део Закључци и препоруке, а које се односе како на спроведену анкету, тако и на реализоване фокус групе.

4.2.1. ФОКУС ГРУПА - ЧЕЛНИЦИ РОМСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА И ПРЕДСТАВНИЦИ РОМА ИЗ ДРЖАВНЕ УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Учесници у овој фокус групи су били челници ромских организација цивилног друштва и представници Рома из државне управе и локалне самоуправе. У дискусији је учествовао подједнак број мушкараца и жена, разнолике старосне структуре (од 25 до 60+ година), са вишим или високим нивоом образовања.

ПЕРЦЕПЦИЈА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

На фокус групи се разговарало о дискриминацији Рома, начину на који се она најчешће испољава и како се најлакше идентификује. Такође, учесници су замољени да објасне разлику између дискриминације и сличних појава у друштву (свакодневне неправде са којима се суочавају).

Као најкритичније области у којима је дискриминација Рома најизраженија учесници су готово једногласно навели области запошљавања и образовања, о чему су изнели бројне примере из свакодневног живота којима су поткрепили тврдње о томе да Роми немају једнаке шансе да се запосле, једнака права и шансе на пружање здравствене неге и помоћи, једнака права на образовање, као и да друштво обилује предрасудама, изостанком поверења према ромској заједници и дубоко укоренењем неравноправном односу.

У даљем тексту су изнета основна лична запажања учесника у овој фокус групи о перцепцији дискриминације:

- Неједнако поступање у једнаким условима, повређеност личног права, укоренењени стереотипи који су свакодневни у колоквијалном говору.

- Роми немају права као све друге мањине, у школама и срединама у којим мањинско становништво чини већину имате организовану школу на језицима мањина, осим у срединама где је већинско ромско становништво.

- Дискриминација је неоправдано, негативно понашање. Дискриминација се храни и подупиरे предрасудама и стереотипима.

- Такозвана „двострука дискриминација“ која се пре свега односи на статус жена у ромској заједници је лош покушај „спиновања“ од стране већинске заједнице да би се прикрили трагови лошег поступања и односа према Ромима.

- Држава има лош механизам имплементације и примене закона, институције немају разрађене механизме и спремност да помогну да се унапреди и побољша положај Рома у Србији.

- 15 школа у Србији има преко 98% деце ромске националности, али су директори школа готово једногласни да не желе да чују ромски (цигански) језик у својим школама. Огроман број Рома не говори ромски језик, јер је држава, друштво и систем довео Роме у положај да се стиде и плаше сопственог порекла и језика. Поражавајуће су чињенице да мораш да се одрекнеш својих корена и заборавиш их јер је то лакши пут и начин за опстанак у држави у којој живиш.

- Високо образовани Роми, студенти генерација, доктори наука, остају без запослења само због тога што су Роми. Ситуација је још гора на локалу, јер је у мањим срединама израженија нетрпељивост и тежак положај Рома. Ромска популација је невидљива у раду државних институција, а проценат заступљености Рома у државној управи и локалној самоуправи је на нивоу статистичке грешке. Најрадикалнији примери су да се чак и на местима која су систематизована за рад са ромском заједницом запошљавају припадници већинске популације.

- Дискриминаторно понашање се не кажњава и то је главни разлог због чега се оно понавља и све више шири друштвом. Корен дискриминације Рома лежи у сиромаштву и неповољном економском положају, Роми немају снаге да се одупру дискриминацији, јер се константно налазе у егзистенцијалној борби.

- Дискриминација у Србији није достигла степен агресивности са каквим се данас срећемо у неким државама у Европи. То је оно што издваја нашу земљу у односу на већину европских, али с друге стране то није оправдање за све оно што се дешава у Србији. Француска и Украјина само су лоши примери поступања према Ромима у осталим земљама Европе. Роми живе у Србији у оволиком броју зато што се у овој земљи ипак осећају безбедније, него што је то случај у неким другим европским земљама. Ван европског континента ситуација је знатно другачија, на неким другим континентима Роме гледају и третирају као и све остале националне мањине.

- Положај Рома кроз историју зависи и од политичке ситуације у држави, последње две деценије, односно од завршетка ратова и политичке нестабилности и кризе у држави и региону променио се и положај Рома. Значајно се више посветила пажња решавању овог проблема и држава показује вољу да промени неповољну климу за ромску популацију.

ПЕРЦЕПЦИЈА ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Учесници су мишљења да држава има добре прописе и мере, али да је највећи проблем недостатак механизма да се ови прописи примене у пракси. Учесници су истакли и значај независних тела, пре свега Повереника за заштиту равноправности, са којим имају одличан однос, разумевање и подршку, али су истовремено апеловали на јачање

механизмама и пружање помоћи при решавању конкретних проблема ромске заједнице у Србији.

Основна лична запажања учесника у овој фокус групи у погледу перцепције заштите од дискриминације су:

- Нагомилани вишедеценијски проблеми Рома не могу да се реше у тренутним законски предвиђеним оквирима. Препоруке које даје Повереник јесу важан, али не и довољан механизам за санкционисање лошег и неравноправног положаја Рома у Србији, те би требало прописати јаче казне за дискриминаторе, попут затворских казни и губитка посла, што је решење да се стане на пут лошем односу друштва према ромској популацији.

- Државне институције које се баве решавањем питања Рома пребацују „лопту“ најчешће на Повереника (за кога учесници кажу да треба да има већа овлашћења), јер не желе да дају свој допринос у решавању питања из своје надлежности (пример: Министарство државне управе и локалне самоуправе). Релативно мали број притужби Поверенику у односу на забележене случајеве дискриминације указује на недостатак жељеног ефекта у решавању проблема Рома. Жртва дискриминације има осећај да је сама у борби са неправдом и институцијама, што је најчешће главни разлог за одустајање од пријављивања било какве врсте дискриминације.

- Главни партнери у борби против дискриминације су Повереник, локални омбудсмани и Канцеларија за људска и мањинска права, који пружају подршку и утичу на заштиту од дискриминације у бројним примерима из свакодневног живота у свим сегментима друштва.

- Деца ромске националности су увек у последњим клупама у школи, Ромима се увек дају ниже оцене само због тога што у Роми. Роми у школи често буду извргнути руглу од стране својих вршњака због лошег материјалног положаја, хигијенске запуштености, недостатка основних животних услова који их ремете да испуне своје школске обавезе.

- Наставни план и програм, приче и песме у којима се Роми представљају као лоши, људи који лажу, немају добар однос према животињама, представљају Роме као мање вредне и људе са маргине, што су корени и прапочеци креирања лоше атмосфере према Ромима у Србији.

- Сами Роми се не слажу и немају консензус по питању решавања проблема Рома, односно нису јединствени у ставу да ли је направљен добар избор мера од стране државе и да ли су програмске активности које се спроводе за побољшање и унапређење положаја Рома у друштву адекватне.

СТАВОВИ О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

У погледу ставова о дискриминацији, учесници ове фокус групе су навели да је држава доста урадила на решавању проблема Рома, пре свега у области образовања и становања, док је можда најмање учињено у области запошљавања. На питање да ли је друштво спремно за интеграцију Рома, учесници су истакли да сматрају да друштво није спремно за интегрисање ромске заједнице, што је отежавајућа околност да постојећи прописи имају пуну примену и пруже конкретне резултате.

У даљем тексту су изнета основна лична запажања учесника у овој фокус групи у погледу ставова о дискриминацији:

- Неретко се показују двоструки стандарди за Роме и припаднике осталих националних мањина, којима се поштују сва права и инсистира на примени Европске конвенције о националним мањинама и Закона о забрани дискриминације. Ромима се

ова права ускраћују, јер се стиче утисак да ће Роми због лошег материјалног положаја, недовољне информисаности, неадекватног образовања, недостатка јачих механизма за истрајавање у борби за равноправност и заштиту права, најмање бити спремни да потенцирају и истрају у борби за своја права.

- Пројектне активности су погрешно усмерене, непримењиве и не дају предвиђен ефекат. Овакав начин решавања проблема и питања Рома представља „расипање“ новца и губљење времена. Јако је битно ко имплементира пројекте, ко ради на њима и које институције контролишу, односно помажу у имплементацији. Потребно је да постоји снажан механизам праћења спровођења пројеката, мерење резултата и усмеравање тока активности, како би се постигао пун ефекат. Ако држава не успостави овакав механизам сви напори претварају се у пуко испуњавање форме, без суштинских резултата.

ПРЕПОРУКЕ:

Потребно је дати веће надлежности Поверенику за заштиту равноправности и увести оштрију казнену политику за дискриминаторе.

Појачати контролу (и од стране Повереника) у образовним установама и веће мере заштите за децу ромске националности.

Повећати број деце ромске националности у предшколским условима.

Припаднике ромске популације укључити у рад државне управе и локалне самоуправе.

Запослити већи број Рома у центрима за социјални рад и другим јавним службама, као ефикасан начин решавања највећих проблема Рома, попут услуга социјалне заштите.

Пронаћи адекватнији механизам за спречавање и забрану дискриминације Рома приликом запошљавања.

Унапредити политику решавања стамбених питања и легализовати ромска насеља која ће пружити Ромима развојну шансу.

Већа сензибилисаност медија како би утицали на јавност.

Санкционисање говора мржње на друштвеним мрежама и у медијима.

Промена начина извештавања о Ромским питањима, не приказивати само слику сиромаштва, запуштености, лоших животних услова и навика.

4.2.2. ФОКУС ГРУПА – ПРЕДСТАВНИЦИ НАЦИОНАЛНОГ САВЕТА РОМСКЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

Чланови ове фокус групе су били заступљени по полној, старосној и образовној структури. У дискусији је учествовао једнак број жена и мушкараца, старосне структуре од 35 до 60+, средњег, вишег и високог нивоа образовања.

ПЕРЦЕПЦИЈА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Појам дискриминације везан за ромску заједницу постаје све учесталији, интензивирао се у медијима, на друштвеним мрежама, институцијама и тако постао важна друштвена тема. Чланови националног савета дискриминацију Рома окарактерисали су као болну тему на коју желе да говоре што више у јавности и институцијама како би помогли својим сународницима и „натерали“ државу и јавност да промени начин опхођења и третирања Рома. Колективна свест већинске популације изграђена у нашем друштву последица је вишедеценијског негативног става и третмана Рома. Дискриминација се препознаје веома лако, среће се на сваком кораку. Учесници су истакли да је за Роме тежак пут у доказивању дискриминације, без јаких доказа, предлажући драстичније казне, прекршајне и кривичне пријаве, у циљу повећања ефикасности и постизања бољих резултата у борби против дискриминације Рома у Србији.

И у овој групи запошљавање и образовање истакнуте су као области у којима је дискриминација најизраженија, уз доста примера дискриминације деце. Третирање деце ромске националности као мање интелигентне и вредне, неједнак третман од почетка школовања, лош однос вршњака, школске управе, све су то проблеми са којима се Роми срећу у својим школама.

Основна лична запажања учесника у овој фокус групи у погледу перцепције дискриминације су:

- „Циганска посла“, „Лажеш као Циганин“, „Ако ниси добар однеће те Цигани“ само су неке од метафора које слушамо свакодневно и које само поткрепљују аргументацију да је српско друштво засновано на дубоко укореним предрасудама и стереотипима о ромској заједници и Ромима.

- Степен дискриминације је већи у необразованијим и сиромашнијим деловима ромске заједнице, што није случај само у Србији, него се Роми са том појавом срећу готово у свим европским земљама. Са дискриминацијом Рома се никада неће престати, положај Рома ће се тешко променити у будућности. Србија је толерантнија земља у односу на неке земље чланице Европске уније, као што су Хрватска, Румунија, Мађарска, Француска...

- Деца ромске националности најчешће раде по посебним програмима. Роми су такође, предодређени за радна места са најмање потребним квалификацијама.

- Медији и друштвене мреже су главни покретачи дискриминације у друштву.

- Системска подршка Ромима у Србији постоји, али не постоји практична примена и мониторинг спровођења донетих закона. Афирмативне мере треба претворити у обавезујуће, посебно у области образовања и запошљавања како би оне достигле свој пун ефекат.

- Положај Рома је у периоду од 1990-2000. године био најтежи. Положај и статус Рома се мало поправио, али је забрињавајућ пораст десничарских партија и идеологија не само у Србији, већ и у Европи, што је увод у повратак у прошлост, лоше дане за Роме и већ виђени сценарио који Ромима ништа добро није донео.

ПЕРЦЕПЦИЈА ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Сви учесници ове фокус групе су се потврдно изјаснили на питање да ли знају да Србија од 2009. године има закон којим се забрањује дискриминација, али су нагласили да је системска грешка што приликом доношења овог и сличних закона, стратегија, правилника и сл. у радне групе нису позивани и укључивани Роми, што доводи до спорости и неефикасности у процесу имплементације.

На питање коме се обраћа Национални савет ромске мањине како би добио заштиту и подршку од дискриминације или када жели помоћ при решавању одређених проблема, учесници фокус групе су истакли да је то институција Повереника, са којом имају одличне односе и пуно поверење у спремност и мотивисаност да се заштите и подрже Роми у борби за остваривање равноправног положаја у друштву. За појединце који имају проблеме, локални координатори су главна инстанца којој се обраћају када им је потребна подршка. Локални координатори се даље обраћају Националном савету, који подршку тражи од Повереника, што је устаљени механизам који Роми најчешће препознају.

Основна лична запажања учесника у овој фокус групи у погледу перцепције заштите од дискриминације су:

- Покушај заташкавања пријављених случајева, релативизација догађаја, формално медијско извињење, проблеми су са којима се Роми суочавају приликом покушаја да уз институције дођу до решавања проблема.

- Организације цивилног друштва су партнер коме Роми највише верују и од кога очекују највећу подршку и заштиту.

- Подршка државе и институција јача је и израженија на локалном нивоу, сарадња са медијима значајно је боља у мањим срединама. Последњих двадесет година Роми су пројектно питање, а нажалост Роми ће и даље да остану пројектно питање.

СТАВОВИ О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

Учесници ове фокус групе су у погледу ставова о дискриминацији навели да је држава учинила много, али не и довољно за унапређење положаја Рома у друштву. Законски оквири, афирмативне мере, стратегије и слично су позитивни примери који сведоче о решености државе да помогне Ромима. Имплементација и даље надгледање и контролисање спровођења и примене свих законских одредби су суштина како би се спречила или смањила дискриминација и обезбедио бољи положај ромске заједнице.

Основна лична запажања учесника у овој фокус групи у погледу ставова о дискриминацији су:

- Држава мора да покаже већу спремност за подршку Ромима. Друштво у много већој мери од државних институција препознаје дискриминацију Рома као проблем, о чему сведоче бројне активности организација цивилног друштва које желе да помогну у решавању овог проблема. Удружења грађана су и највећа ромска подршка и ослонац.

- Афирмативне мере нису довољно ефикасне и афирмативне како би се решили проблеми због којих су уведене. Конкретно у запошљавању нису дале резултате, док су афирмативне мере у образовању и здравству дале минималне резултате.

ПРЕПОРУКЕ:

Доношење конкретних мера које ће допринети бољој и ефикаснијој имплементацији Закона о забрани дискриминације, уз јавне осуде и веће казне за дискриминаторе, посебно послодавце који дискриминишу Рома.

Држава треба системски да решава проблеме ромске заједнице, да се Ромима не баве само организације цивилног друштва и да се озбиљни проблеми друштва решавају од пројекта до пројекта.

Рад са медијима на објективнијем извештавању о Ромима и ромским питањима и проблемима.

Већа заступљеност Рома у државној управи и локалној самоуправи.

Школски уџбеници треба са имају садржаје којима се Роми не приказују као негативни.

4.2.3. ФОКУС ГРУПА - МЛАДИ РОМИ И ФОКУС ГРУПА - СТУДЕНТИ

Учесници у овим фокус групама су били Роми старости од 18 до 35 година, студенти и незапослени, заступљени по полној структури. Учесници на фокус групама су били различите образовне структуре, високог степена мотивисаности и проактивности, који активно учествују у решавању проблема Рома и раду ромских удружења грађана.

ПЕРЦЕПЦИЈА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

На питање да ли препознају дискриминацију Рома у друштву учесници ових фокус група су се сложили да млади Роми знају да дискриминација постоји и шта она значи. Дискриминацију више препознају Роми који су образовани и бољег материјалног положаја од Рома из неформалних насеља, што свакако не значи да и ови припадници ромске популације не познају и не пријављују дискриминаторна понашања у друштву.

Средњошколци, као и млади са основним образовањем показали су да у много мањој мери познају механизме за борбу против дискриминације.

Основна лична запажања учесника у овим фокус групама у погледу перцепције дискриминације су:

- Можда не знају тачну дефиницију, али одлично препознају дискриминацију. Није усамљен случај да млади било коју врсту неправде третирају као дискриминацију и онда када она то није, али млади Роми јасно показују негативан став на другачији третман у друштву и држави према њима само због њихове националне припадности.

Студенти показују већи степен информисаности и већу спремност да се боре против дискриминације и на њу реагују, док су млади са завршеном основном школом или средњошколци слабије информисани о томе како препознати дискриминацију у друштву.

- Дискриминација је најизраженија у образовању, затим приликом запошљавања и у пружању здравствених услуга. Наведени су и бројни лични примери и догађаји у којима су учесници ових фокус група били сведоци када су професори, вршњаци, њихови родитељи, представници школске управе и др. имали дискриминаторан однос и став према њима и осталим младим Ромима само зато што су Роми.

- Дискриминација Рома је узрочно-последично везана и на крају резултира лошим и неравноправним положајем Рома у друштву. Неравноправан положај у школи, велики отпор вршњака и наставника, доводи до одустајања од образовања, тако Роми остају необразовани и приморани да раде најгоре послове, што их води на најниже место на друштвеној лествици.

- Роми раде на нискоквалификованим радним местима, не знају своја радна права, а неретко и тешко или никако не могу да дођу до прилике да се запосле.

- Највише ме повредило што се све променило у односу према мени када је мој отац први пут дошао у школу и када су по његовој боји коже схватили да сам ја Ромкиња.

- Дискриминација се у Србији није променила у односу на раније периоде, само је свест људи промењена и последњих година Роми све више устају у борбу за своја права и не дозвољавају дискриминаторно понашање. Дискриминација у друштву зависи од политичке ситуације, Роми су добро живели за време социјализма, док је лош положај и пораст дискриминације настао почетком 90-их година. Начин испољавања дискриминације се смањио последњих година, али не и сама дискриминација.

- Положај Рома у Србији је изједначен са положајем Рома у осталим европским земљама, мишљење је једног дела учесника фокус група. Учесници који су имали прилике да са својим породицама проведу неко време тражећи азил у Европи, студенти који су путовали и учествовали у студијским разменама са вршњацима из Европе сведоче о бољем положају Рома у неким европским земљама у односу на Србију. Свуда си прихваћен као део друштва, у школи те третирају подједнако као и сваког другог странца, државна администрација се подједнако опходи према Ромима, као и према свима осталима.

ПЕРЦЕПЦИЈА ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Млади Роми знају да је дискриминација забрањена законом и истичу да се труде да раде са својим сународницима на објашњавању и подизању свести о постојању прописа који не толерише дискриминаторно понашање према Ромима у друштву.

Институцију Повереника препознају као главну адресу за помоћ у борби против дискриминације и управо то је прва институција којој се обраћају или би се обратили у случају да имају проблеме са дискриминацијом. Механизме и начине остваривања својих права знају прилично добро, али имају проблем у попуњавању притужби, проналажењу сведока и финализацији самих захтева до проналажења коначних решења.

Координатор за ромска питања је особа којој се најчешће обраћају за помоћ и кога перципирају као спону са вишим инстанцама и „подизањем“ проблема на виши ниво.

СТАВОВИ О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

Млади Роми који су учествовали у овим фокус групама изражавају ставове да држава не чини довољно за сузбијање дискриминације у друштву, али мора да је препозна и препознаје је само због Поглавља 23 из европских интеграција. Такође, нагласили су да када ово поглавље више не буде актуелно, очекују „испадање“ из фокуса и повратак на старо, односно на занемаривање проблема и положаја Рома у Србији.

Основна лична запажања учесника у овим фокус групама у погледу ставова о дискриминацији су:

- Роми су најјефтинија гласачка машина у нашој земљи. Да би се нешто променило у односу са Ромима мора да постоји политичка воља.

- Друштво препознаје, али не чини ништа да се значајније промени статус Рома, шта више приметно је да не постоји воља већинске заједнице да Роми буду интегрисани и укључени у друштвене токове.

- Држава само прича о смањењу дискриминације, али не ради довољно на стварном решавању овог проблема. Погрешно се инвестира и на погрешан начин се покушава да се реши проблем положаја Рома и унапређење животних услова ромске популације.

- Недовољно конкретних акција и мера од стране државе, погрешни пројекти и одлуке државе узрокују немењање положаја и статуса Рома. Пројекти који се спроводе немају одрживост, тако да су резултати краткорочни и нажалост завршавају се са завршетком пројеката.

- За неуспех предузетих мера од стране државе кривица се „сваљује“ на Роме, да се не би дубље анализирао донета Стратегија која се показала као погрешна за нека кључна питања и области као што су запошљавање, здравство и социјално становање.

ПРЕПОРУКЕ:

Интензивирати рад са Ромима из неформалних насеља.

Пронаћи механизме за ефикаснију имплементацију Закона о забрани дискриминације.

Афирмативне мере спровести на ефикаснији и адекватнији начин.

Праћење резултата приликом имплементације прописа и мера.

Отворити питање дискриминације Рома у медијима и дати овој теми већи простор.

4.2.4. ФОКУС ГРУПА – ПРЕДСТАВНИЦИ УДРУЖЕЊА ГРАЂАНА КОЈА СЕ БАВЕ ЗАШТИТОМ ЉУДСКИХ ПРАВА И ФОКУС ГРУПА - АКТИВИСТКИЊЕ И ПРЕДСТАВНИЦЕ РОМКИЊА

ПЕРЦЕПЦИЈА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Учесници у овим фокус групама су представници удружења грађана која се баве заштитом људских права и активисткиње и представнице Ромкиња, старосне структуре од 35 до 60+ година, средњег, вишег и високог нивоа образовања.

Дискриминација Рома за учеснике ових фокус група представља одбијање и несарадњу државе и друштва, неравноправан положај Рома са којим се срећу на сваком кораку. Дискриминацију препознају на различите начине, а област запошљавања и образовања наводе као најпогођенију овом друштвеном појавом.

У даљем тексту следе основна лична запажања учесника у овим фокус групама у погледу перцепције дискриминације:

- Центри за социјални рад су државне институције које у великој мери дискриминишу Роме и одмажу њиховој интеграцији у друштво.

- Ромкиње су добиле отказ на пословима одржавања ТЦ Меркатор само због тога што су Ромкиње, нису знале на који начин да се изборе за своја права. Шефица кадровске службе у једној банци је поставила услов да уколико мора да запосли Ромкињу на пословима одржавања банке она мора да буде беле коже, како се клијенти не би сретали са женом тамнијег тена коју ће због тога да препознају као Ромкињу.

- Дискриминација је присутна посебно према Ромкињама које су нажалост дискриминисане у својим породицама, а затим дискриминисане и у друштву. Жене Ромкиње су у најтежем положају у друштву јер њих не штити закон од њихових породица, обичајног права и традиције, а затим ни од дискриминаторног односа већинске популације.

- Постоји мали помак у односу на ранији период када је дискриминација Рома у питању, међутим, данас имамо једну нову појаву, а то је модерни расизам, када се дискриминаторна понашања добро прикривају.

- Роми памте период до 90-тих година као добар у коме су живели срећно и равноправно са свим осталим грађанима Србије. Последњих 30 година положај Рома је тежак и неповољан. Положај и степен дискриминације Рома разликују се и од саме локалне средине.

- Положај Рома, пре свега жена, у Европи значајно је повољнији и бољи у односу на Србију. У Европи постоје државе у којима Роми живе лоше, попут Мађарске и Шпаније, али је ипак општа ситуација и слика знатно боља него што је то случај у Србији.

ПЕРЦЕПЦИЈА ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Учесници у овим фокус групама знају да је дискриминација у земљи забрањена законом, што није случај за већину жена ромске популације. Жене знају да имају могућност да заштите своја права, али не знају да је то регулисано законом.

Нека од основних личних запажања учесника у овим фокус групама у погледу перцепције заштите од дискриминације су:

- Повереник је институција која је најпоузданији партнер у борби за остваривање права и заштите од дискриминације Рома, али је и даље велики проблем са Ромима и

Ромкињама из неформалних насеља, јер су недовољно информисани и не могу да се изборе за своје место у друштву.

- Најчешће помоћ и подршку добијају тако што се међусобно помажу организације цивилног друштва и стварају притисак на институције па успевају да пронађу решење и остваре права која им припадају по Уставу и законима.

- Локалне самоуправе су такође партнери у борби против дискриминације, међутим, недовољно су посвећене и врло често проблем остаје за решавање организацијама цивилног друштва и од њихове проактивности и спремности зависи да ли ће конкретно питање бити решено, што је велики пораз наших званичних институција.

СТАВОВИ О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

Друштво је оптерећено лошом економском ситуацијом и нагомиланим проблемима у свим сферама тако да се и ту осећа велика апатија и недостатак интересовања да се помогне Ромима у решавању проблема и по питању дискриминације, указале су учеснице ове фокус групе, када су у питању ставови о дискриминацији.

Све учеснице фокус група су истакле да од државе очекују већу заштиту жена Ромкиња, пре свега у спречавању малолетничких бракова и примене верских и обичајних права над децом и женама, јер једино закон може да сачува девојчице и жене Ромкиње од њиховог лошег положаја у својим заједницама, али и у друштву.

Основна лична запажања учесника у овим фокус групама у погледу ставова о дискриминацији су:

- Највећи камен спотицања у заштити Ромкиња су центри за социјални рад, иако је ова област регулисана законом, недовољно се примењује у пракси да би заживела у свакодневном животу.

- Полиција, центри за социјални рад, тужилаштво имају другачији третман у решавању проблема Ромкиња када је на пример насиље у породици случај, изостанак деце из школе, малолетнички бракови...

- Хигијенска запуштеност деце из неформалних насеља доводи до одбацивања деце, неравноправног положаја и неједнаких шанси за образовање, али друштво не жели да помогне и уради било шта да се тој деци помогне.

- Потребно је појачати механизам сарадње државних институција како би се знао почетак и крај решавања проблема. Проблеми нестају у институционалним пропустима и бирократским процедурама, одсуством воље и спремности да се они реше.

- Институције треба да дају пример грађанима, да се уведу контролни механизми примене прописа на свим нивоима како би се допринело решавању проблема Рома и Ромкиња.

- Закони који се доносе су често непримењиви због чега их је потребно променити.

ПРЕПОРУКЕ:

Хитно доношење Закона о забрани малолетничких бракова.

Контрола спровођења прописа, посебно у раду полиције, тужилаштва и центара за социјални рад.

Жене из неформалних насеља треба оснажити и информисати како би могле да се изборе са двоструким притиском којим су свакодневно изложене.

4.2.5. ФОКУС ГРУПА - КООРДИНАТОРИ ЗА РОМСКА ПИТАЊА

У овој фокус групи учествовао је једнаки број жена и мушкараца, старосне структуре од 35 до 60+ година, средњег, вишег и високог нивоа образовања.

ПЕРЦЕПЦИЈА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Координатори за ромска питања о дискриминацији Рома у Србији говоре као о појави која је укоренењена у друштву и држави, са којом не могу да се изборе ни Роми, али ни сама држава. Сиромаштво Рома јесте један од главних разлога због чега се дискриминација ромске заједнице не може искоренити и поред напора који се улажу од стране државе, цивилног сектора, међународне заједнице и организација.

Основна лична запажања учесника у овој фокус групи у погледу перцепције дискриминације су:

- Дискриминација Рома најизраженија је у области запошљавања и образовања. Послодавци још увек имају дискриминаторан став према Ромима. Национална служба за запошљавање нема механизме да се бори против тога, због чега би требало установити механизме којима ће Национална служба за запошљавање моћи да реагује када послодавац дискриминира кандидата.

- Образовање представља „црну тачку“ када је дискриминација Рома у питању. Од увођења педагошке асистенције ова друштвена област почиње полако да се уређује. Али су и они сами показатељи да се случајеви дискриминације смањују у школама у којима постоји педагошки асистент, док још увек постоје бројне школе које немају педагошког асистента и тамо су деца ромске националности дискриминисана.

- Разлог из којег се ствари мењају на боље када је образовање у питању јесте и све мањи број рођене деце, што доводи до гашења одељења у школама, па су наставници и саме школе принуђене да уписују и штите децу ромске националности.

- Ромска заједница мора да се освести и промени неке стереотипе и предрасуде да су они предодређени да заузимају подређено место у друштву и да због тога неће ни да покушају интеграцију и остваривање својих права.

- Градска управа нема надлежности у заштити од дискриминације као што то има Повереник, који је кључна институција за заштиту од дискриминације. У Крагујевцу имамо 700 запослених у градској управи и администрацији и само једног Рома.

- До повећања дискриминације у друштву између осталог доводи ромска неинформисаност и незнање. Роми у врло малој мери знају механизме заштите и начин заштите од дискриминације.

- Појава дискриминације Рома иста је као и ранијих година само што у новије време имамо већу видљивост и више се говори о томе. Суштина односа друштва и државе према Ромима се није значајно променила.

- У већим градовима мора се повећати број координатора за ромска питања, јер услед нагомиланих проблема и потреба Рома, један координатор не може ефикасно да помогне и правовремено да реагује.

- Иако је ситуација у Србији лоша по питању положаја и дискриминације Рома, у Европи је она знатно лошија што је крајње неочекивано од уређених држава и система и регулативе ЕУ.

ПЕРЦЕПЦИЈА ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

У овој фокус групи учесници су истакли да држава мора да посвети већу пажњу заштити од дискриминације и интеграцији Рома у друштво. Оно што је значајно и на чему инсистирају у циљу смањења дискриминације и гарантовања бољег положаја Рома у друштву јесу већа овлашћења за Повереника, односно механизам кажњавања, јер ће само тако моћи да се поправи положај Рома и утиче на престанак дискриминације.

Основна лична запажања учесника у овој фокус групи у погледу перцепције заштите од дискриминације су:

- Роми не пријављују дискриминацију и не говоре о њој, иако знају да је кажњива. Најчешће се обраћају координаторима како би пријавили дискриминацију и затражили помоћ. Сами координатори се ослањају на помоћ и подршку Повереника за заштиту равноправности, код којег наилазе на велико разумевање и крајње партнерски однос.

- Организације цивилног друштва су најпоузданији партнери координаторима за ромска питања, као и припадницима ромске популације у заштити од дискриминације и остваривања својих права кроз институције.

- Роми не познају механизме заштите од дискриминације што их чини рањивим у борби против дискриминације. Морамо да тежимо смањењу ове појаве колико можемо тако што ћемо да научимо Роме како да се заштите и да им увек будемо доступни за помоћ, јер ова појава може да се смањи, али не и да се потпуно искорени.

- Роме у неформалним ромским насељима предводе и представљају такозвани ромски лидери који често нису конструктивни партнери држави у решавању нагомиланих ромских проблема.

- Роми би требало да имају одређене бенефиције приликом запошљавања као што то имају особе са инвалидитетом. Стереотипи су да су Роми нерадници, на берби малине имамо 80% Рома, чињенице демантују већинске стереотипе.

- Питање Рома је питање свих институција система и потпуно је погрешно да се само појединци баве Ромима. Партиципативни механизми - асистент, медијатор и координатор не смеју да буду једине институције и улоге на које ће ромска заједница да се ослони, већ то морају да буду све институције у систему.

- Локални координатор за ромска питања пружа техничку и стручну подршку ромској заједници чиме се искључује одговорност институција система у обављању послова из своје надлежности.

СТАВОВИ О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

Учесници ове фокус групе су нагласили да држава треба да допринесе ефикасној интеграцији ромске популације, како би Роми доживљавали локалне заједнице и државу као partnere у борби за бољи живот и равноправнији положај.

Основна лична запажања учесника у овој фокус групи у погледу ставова о дискриминацији су:

- Успостављање система у коме координатори за ромска питања, здравствене медијаторке и остали, који су предвиђени да помажу смањењу дискриминације и заштити Рома у држави и друштву, могу без адекватне стручне спреме да обављају ове врло важне улоге и послове, указује на неодрживост целе приче и идеје.

- Центри за социјални рад морају да имају запослене Роме или неке асистенте који ће да раде са Ромима, јер је велики проблем неинфомисаност и недовољна писменост

Рома, што их често обесправљује у остваривању права социјалне заштите, која су им неопходна.

- Увођење Рома у институције система на местима где се доносе јавне одлуке значајно ће допринети промени положаја Рома у друштву. Ромима држава не даје простор за учешће у јавном животу, све остаје на причи без валоризације и крајњег резултата. Пример оваквог односа јесте рад на изради и доношење Локалног акционог плана који се касније не примењује.

- Стратегија о унапређењу положаја Рома, Закон о забрани дискриминације, остали прописи и акти не смеју да постану средства за решавање индивидуалних случајева, већ морају да допринесу системском решавању проблема и потреба Рома у држави.

ПРЕПОРУКЕ:

Координатори за ромска питања су део локалне самоуправе, а не техничка помоћ, они не смеју да постану „ромски шалтер“, Ромима морају да се баве све институције у систему.

Укључивање државе и спремност институција да помогну у решавању ромског проблема и питања.

4.2.6. ФОКУС ГРУПА - ПЕДАГОШКИ АСИСТЕНТИ

ПЕРЦЕПЦИЈА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Учесници ове фокус групе обављају послове педагошких асистената у основним школама и предшколским установама. Равномерно су заступљени по полу и старосној структури, углавном имају високо и више образовање. Једна учесница има средњи ниво образовања због чега наводи да је и сама била дискриминисана и трпи неравноправан положај у свом колективу од стране надређених.

С обзиром да учесници у дискусији раде у школама највише сазнања имају о положајумске деце у образовању и сматрају да Роми у Србији представљају најугроженију етничку групу, која је изражено дискриминисана у свим сферама живота. Образовање је област у којој сматрају да су Роми најугроженији, затим наводе дискриминацију приликом запошљавања и остваривања права на здравствену и социјалну заштиту.

О ситуацији и положају Рома данас учесници ове фокус групе указују да је иста као и раније, с тим што се у школама мења клима, али не због жеље да се Роми интегришу и прихвате, већ због опадања броја деце из већинске популације, што доводи до затварања одељења и губитка посла за наставнике. Ово су мотиви који „терају“ професоре да Ромима дају прелазне оцене и прихвате их у одељенске заједнице. Сам приступ је врло погрешан, а мотиви јако опасни, наводе учесници у дискусији.

ПЕРЦЕПЦИЈА ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Што се тиче механизма заштите од дискриминације, учесници ове фокус групе истичу да их никада у Србији није било више, међутим, постоји отпор за који сматрају да је укоренен у људима са којима институције не могу да се изборе.

Основна лична запажања учесника у овој фокус групи у погледу перцепције о заштити од дискриминације су:

- Директор школе и школски одбор су главни партнери за решавање дискриминације у образовању, али та сарадња често није ефикасна и не уроди плодом. Педагошки асистенти често не смеју да инсистирају на решавању проблема у школама у којима раде, јер се боје губитка посла.

- Као разлоге за мање обраћање Поверенику за заштиту равноправности наводе да се ради о свакодневним проблемима у свим срединама и да би институција била затрпана притужбама када би их писали за сваки случај дискриминације на који наилазе.

- Уговори на одређено време механизам су у рукама надређених да врше притисак на педагошке асистенте.

- Школски психолог и организације цивилног друштва значајна су подршка у сузбијању дискриминације у школама. Школе у којима постоје педагошки асистенти имају смањен степен дискриминације и неједнаког третмана деце ромске националности, а забринути су за децу ромске популације која похађају школе које немају подршку педагошких асистената.

СТАВОВИ О ДИСКРИМИНАЦИЈИ

Држава не чини довољно за равноправност Рома у Србији, мере које су уведене показале су се као добре, али не и као крајње решење, навели су учесници ове фокус групе. Потребно је увести додатне механизме за координацију и мониторинг имплементације

уведених мера.

Интеграција Рома у друштво се не спроводи плански, већ само да би се задовољили захтеви и критеријуми које Европа поставља пред Србијом. Као пример, учесници фокус групе су навели социјално становање које је довело до гетоизације Рома и још већег отпора и дискриминације од стране већинске заједнице.

ПРЕПОРУКЕ:

Увести механизме заштите радних права педагошких асистената.

Радити на решавању проблема Рома у неформалним насељима јер су у најнеравноправнијем положају у односу на све маргинализоване групе у Србији.

5. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

У Србији се више година уназад, у мањем или већем обиму, спроводе ad hoc истраживања која се између осталог баве и дискриминацијом Рома и Ромкиња. Иако су налази таквих истраживања вредни, ипак не омогућавају да се из перспективе дискриминисане мањине - ромске заједнице, целовитије сагледају перцепција и ставови о дискриминацији, лична искуства, афирмативне мере и механизми заштите од дискриминације, што је у овом истраживању постигнуто коришћењем квалитативних и квантитативних метода ради идентификовања неких од проблема са којима се Роми сусрећу.

Иако је обухват овог истраживања релативно мали, због чега тумачење резултата захтева опрезност, могућност да се упореде перцепције и ставови ромске популације о дискриминацији према различитим демографским димензијама (полно, старосно и образовно профилисаним учесницима) је важна јер даје могућност да се из перспективе дискриминисане мањине целовитије сагледају потенцијална решења и креирају политике које воде ка смањењу предрасуда и дискриминације, као и одрживом укључивању Рома и Ромкиња у друштво.

Резултати овог истраживања указују и на могућности оснаживања ове националне мањине да препознају дискриминацију и од ње се заштите, односно да користе установљени законодавни и институционални оквир за заштиту права, уз осмишљено проактивно деловање Повереника. Такође, ово истраживање може да допринесе креирању политика које воде ка унапређењу равноправности и заштите права ромске заједнице.

Истраживање нам пружа увид у то на који начин демографске карактеристике, а пре свега материјални статус, образовање и пол одређују доживљај о дискриминацији, а затим, дају нам и „меру“ успеха постојећих нормативних решења (закона и стратегија) односно „напредовања и заостајања“ на путу социјалног укључивања и остваривања равноправности у што већем обиму. Резултати истраживања на веома суптилан начин говоре о чврстој повезаности нивоа социјалне укључености и разумевања дискриминације. **Испитаници који су старији, необразовани, без прихода и женског пола, осећају се у сваком погледу slabим, маргинализованим, без могућности да поправе свој положај.** Ове категорије су веома често међу неодлучнима, онима који не могу да искажу мишљење јер нису довољно информисани, немају знања и нису били у прилици да о нечему – као на пример о нивоу дискриминације, створе свој суд. За њих, најчешће, између дискриминације и неправде стоји знак једнакости, а њихов доживљај да повољнији исходи зависе само од политичке опције, пре свега говори о томе да не виде пут који би водио ка побољшању њиховог положаја. С друге стране, **међу Ромима који су боље образовани, имају више приходе, млади су и мушкарци, заступљенији је став да су једнако дискриминисани као и други грађани у друштву.** Ови и други резултати посредно нам сугеришу да боље образовање и редовнија примања дају веће могућности разликовања дискриминације од неправде. **Овај корпус испитаника испољава већу сагласност са тим да се држава бави питањем дискриминације Рома што је важан налаз, јер од поверења у институције зависи и да ли ће се у случају угрожености обраћати за заштиту.** Из оваквих налаза се може закључити да је један од важних фактора интеграције оспособљеност саме ромске заједнице да се на активан начин укључи у борбу за своја права.

Приступ образовању и тржишту рада под недискриминаторним условима су кључ за одрживо укључивање Рома у друштво. Готово сви анкетирани сматрају да је

образовање најважније за њихов равноправан положај у друштву, без обзира да ли су образовани или необразовани или који је ниво њихових прихода и радни статус. Веће неслагање показују само пензионери, за које образовање не доноси непосредан добитак, као и жене које врло често напуштају школу далеко раније него ромски дечаци.³⁰ Овом налазу потребно је посветити велику пажњу, јер нам даје путоказ за даље осмишљавање и примену проактивних мера које се тичу јачања толеранције и смањивања дискриминације. **Постоји велики потенцијал за активирање ромске заједнице за коришћење афирмативних мера, како у области образовања, тако и у области запошљавања.** Анкета показује да, иако Роми сматрају образовање кључним за поправљање свог положаја, **готово сваки други испитаник сматра да Роми не користе у довољној мери могућности које су им пружене у погледу образовања.**

Добре праксе из школа у којима су више заступљени ученици ромске националности, могле би представљати путоказ за то које механизме укључивања би требало ојачати, и како.

За анкетиране Роме је на првом месту важности обезбеђен посао, односно редовни приходи. **Пристап тржишту рада под недискриминаторним условима је од великог значаја за одрживо укључивање Рома у друштво**, без обзира на ниво образовања и висину прихода.

Када говоре о сопственој перцепцији дискриминације, **анкетирани представници ромске заједнице пре свега говоре о сиромаштву, осећају маргинализованости и угрожености, осујећености у приступу шансама у практично сваком аспекту као што су право на здравље, образовање, становање, запошљавање, животни стандард и равноправност.**

Резултати истраживања указују да је неопходно добро планирати и међусобно координирати мере које се односе на социјално укључивање, борбу против сиромаштва и борбу против дискриминације.

Кроз цело истраживање, негде са већим, а негде са мањим интензитетом провлачи се разлика везана за полну структуру, односно види се да у свим аспектима социјалног укључивања и јачања капацитета Рома да препознају и користе механизме за заштиту од дискриминације **треба посебно водити рачуна да ове мере буду родно сензитивне.**

Истраживање нам даје обиље података о перцепцији Рома о дискриминацији који су важни за даље осмишљавање начина и интензитета проактивног деловања **Повереника у ромској заједници. Већина анкетираних сматра да држава улаже значајне напоре у борби против дискриминације (уопште) али и дискриминације Рома.** Такође, велики број анкетираних упознат је са тим да је дискриминација забрањена. Веома је значајно то што половина анкетираних Рома није обавештена или није сигурна да постоји институција која се бави заштитом од дискриминације. **Они који кажу да знају да институција која се бави заштитом од дискриминације постоји, не знају њено име и нису јој се до сада обраћали.** За разлику од других резултата у којима су пол, образовање и материјалне околности имале значајан утицај на изабрани одговор, могло би се рећи да је овде тај утицај најмањи. Посредно би се могло закључити да је ово резултат неколико фактора: прво, притужбе Поверенику најчешће подносе ромске организације цивилног друштва које су добро упућене у процедуру, те (обавештени) Роми најчешће наводе неку од њих као адресу којој би се обратили у случају да су дискриминисани, и друго, постоји велики простор за проактивно деловање и рад у ромским заједницама, да би се проширило

30 Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде 2030 за одрживи развој (2019) <http://www.mdpp.gov.rs/doc/DNI-srp.pdf>

знање о механизмима за заштиту од дискриминације и могућностима директног приступа Поверенику.

Већина анкетираних Рома и Ромкиња сматра да су у Србији дискриминисани и други грађани а не само Роми. Овакви резултати нису разлог да се уљуљкамо у вери да је наше друштво толерантно и да не треба наставити са значајним мерама за унапређење положаја Рома. Један број анкетираних наводи да наше друштво јесте толерантније од неких других европских друштава, што треба да буде мотивација за даљи рад на унапређењу поштовања принципа равноправности.

Резултати истраживања отварају простор да се кампање за информисање и оснаживање чланова ромске популације за самостално обраћање Поверенику, моделирају на различите начине, према узрасту, месту живљења, степену образовања (у школи, на радном месту, у насељу). У ове активности је потребно да се, поред Повереника, укључе и други актери (државни органи на националном и локалном нивоу, послодавци, организације цивилног друштва, медији и др.) и да се у спровођењу информативних кампања користе различита, добро таргетирана комуникациона средства. Један од добрих примера, који су навели учесници фокус група, јесу заједничке активности у ромској заједници Повереника и организација цивилног друштва које укључују и асистенцију у подношењу притужби Поверенику.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ДАЉИ РАД ПОВЕРЕНИКА

(ИЗ УГЛА УЧЕСНИКА ИСТРАЖИВАЊА)

- Наставити са проактивним деловањем Повереника на сузбијању дискриминације и јачању капацитета јавне управе на њеном препознавању и отклањању, посебно у смислу јачања сензбилитета према ромској мањини.

- Осмислити детаљну кампању за информисање ромске заједнице о одредбама Закона о забрани дискриминације и механизмима за заштиту од дискриминације, посебно о институцији Повереника, кроз проактиван теренски рад у ромским насељима (како легалним тако и подстандардним). Охрабрити или организовати, уз помоћ организација цивилног друштва, заједничке посете представника локалних институција (служби за запошљавање, центара за социјални рад, јавних предузећа која се старају о непосредним потребама грађана и др.) и Повереника овим насељима.

- Уско сарађивати како са ромским организацијама цивилног друштва тако и са медијима на ромском језику да би се ромској популацији приближили механизми за заштиту равноправности. Развити промотивне материјале прилагођене потребама свих припадника ромске заједнице, који ће бити дистрибуирани непосредно на местима на којима Роми наилазе на највеће проблеме у обраћању институцијама (центри за социјални рад, службе за запошљавање, здравствене установе) и у њиховој непосредној околини.

- Континуирано указивати на неопходност неговања толеранције и поштовања различитости у области образовања, водећи рачуна о узрастним категоријама (родитељи и деца предшколског, школског и средњошколског узраста), имајући у виду важност образовног процеса за даље животне исходе.

- Посебно истражити баријере с којима се Роми сусрећу у процесу запошљавања и проактивно деловати на њихово отклањање имајући у виду значај остваривања редовних прихода за излазак из сиромаштва и остваривање равноправности. У оквиру већ постојеће кампање Повереника у раду са послодавцима, посебно сензибилисати

препознавање и отклањање узрока дискриминације Рома.

- Наставити рад на ситуационом тестирању у вези са дискриминацијом у приступу образовању и запошљавању ромске мањине и водити стратешке парнице од значаја за јачање механизма толеранције у друштву према ромској мањини.

- Периодично организовати редовна слична или додатна истраживања која осветљавају питање дискриминације Рома из различитих аспеката.

ОПШТЕ ПРЕПОРУКЕ (ИЗ УГЛА УЧЕСНИКА ИСТРАЖИВАЊА)

- Доношење конкретних мера које ће допринети бољој и ефикасној имплементацији Закона о забрани дискриминације, попут: омогућавања већих надлежности Повереника, оштрије казнене политике за дискриминацију у друштву и сл.

- Повећати број деце ромске националности у предшколским установама, а у свим образовним установама увести веће мере заштите за децу ромске националности, уз издавање обавезујуће препоруке издавачима да приликом одабира грађе за школске уџбенике не бирају садржаје који негативно описују Роме.

- Пронаћи адекватне механизме за спречавање и забрану дискриминације Рома приликом запошљавања, уз прописивање већих казни.

- Омогућити већу заступљеност Рома у државној управи и локалној самоуправи. Повећати број Рома запослених у центрима за социјални рад и другим јавним службама, као начин решавања њихових проблема при остваривању права и услуга.

- Променити политику решавања питања становања, уз легализацију ромских насеља и интензивирање рада са Ромима из неформалних насеља.

- Системски решавати проблеме ромске заједнице од стране државе и локалне самоуправе, уз ефикасне и адекватне афирмативне мере и праћење резултата имплементације тих мера и прописа, посебно за Роме у неформалним насељима.

- Донети пропис о забрани малолетничких бракова и спроводити мере за заштиту Ромкиња у оквиру рада полиције, тужилаштва и центара за социјални рад.

- Утицати на медије у правцу објективнијег извештавања о Ромима, питањима и проблемима ромске заједнице, уз повећање сензибилисаности медија за неприказивање Рома истицањем слике сиромаштва, запуштености, лоших животних услова и навика. Отворити питање дискриминације Рома у медијима и дати овој теми већи простор, санкционисати говор мржње на друштвеним мрежама и у медијима.

Перцепција дискриминације

1. Да ли сте чули за реч ДИСКРИМИНАЦИЈА?

1. Јесам
2. Нисам
3. Неодлучан

/Само ако је одговорио да ЈЕСТЕ, поставити питање бр.2 и у даљем разговору користити термин „неједнако поступање“ или „неједнако третирање“/

2. Шта је за Вас дискриминација? Како бисте то описали својим речима?

---

3. Да ли је однос према Ромима у Србији исти као према другим грађанима?

1. Исти је
2. Није исти
3. Неодлучан / без одговора

4. Да ли је Вама или неком из породице нешто ускраћено или се лоше поступало само због тога што сте Роми?

1. ДА
2. НЕ
3. Неодлучан

/ако је одговор НЕ прелази се на питање број 6/

5. Да ли можете да опишете ситуацију када Вам је то ускраћено или се лоше поступало само због тога што сте Роми?

---

6. Да ли је Вама или неком члану породице било ускраћено да остварите неко

6.1. У школи или вртићу	ДА	НЕ
6.2. У здравственој установи (код лекара, у болници)	ДА	НЕ
6.3. У центру за социјални рад	ДА	НЕ
6.4. У општини и другим јавним установама	ДА	НЕ
6.5. Приликом тражења посла/запошљавања	ДА	НЕ
6.6. На послу (у фирми)	ДА	НЕ
6.7. У јавном превозу	ДА	НЕ
6.8. У кафани (ресторану, кафићу и сл.)	ДА	НЕ
6.9. На неком другом јавном месту	ДА	НЕ

7. Да ли су у Србији дискриминисани (неједнако третирани) и други или су то само Роми?

1. Нису, тако се односе само према Ромима
2. Јесу, и други су дискриминисани (неједнако третирани)
3. Неодлучан, (нејасан одговор)

8. Ако јесу, можете ли да наведете ко је још, по Вашем мишљењу, дискриминисан (неједнако третиран)?

---

9. Да ли је у Србији забрањена дискриминација, односно, неједнако поступање?

1. Да
2. Не
3. Неодлучан/без одговора

10. Да ли у Србији постоји нека институција којој можете да се жалите и затражите заштиту од дискриминације (због неједнаког поступања само због тога што сте Роми)?

1. Да, сасвим сигурно
2. Мислим да постоји
3. Не, никад чуо
4. Неодлучан/без одговора

/ако је одговор 1 или 2 поставити и следеће питање/

11. Да ли можете да наведете њен назив?

Ставови о дискриминацији

12. Да ли се, по Вашем мишљењу, код нас дешавају овакве ствари:

12.1. Деца у школи не друже се са Ромима	ДА	НЕ
12.2. Учитељи стављају ромску децу у последњу клупу	ДА	НЕ
12.3. Роми се тешко запошљавају јер послодавци не желе да имају Роме	ДА	НЕ
12.4. За исти посао Роми су мање плаћени него други	ДА	НЕ
12.5. Роми пре добију отказ него други запослени	ДА	НЕ
12.6. Роми не напредују у послу јер имају ниже образовање	ДА	НЕ
12.7. Напредују само Роми који су у политичкој странци	ДА	НЕ

13. Међу грађанима постоје различита мишљења о равноправности и дискриминацији (неједнаком третману) Рома. Да ли се Ви слажете са наведеним тврдњама?

	Не слажем се	Неодлучан сам	Слажем се
13.1. образовање Рома је најважније за равноправан положај у друштву	1	2	3
13.2 Ромима је омогућено да се школују али они то не користе	1	2	3
13.3. Роми треба да имају посебне олакшице за упис у средње школе и на факултете	1	2	3
13.4. Треба да постоје посебне мере и за лакше запошљавање Рома	1	2	3
13.5. Држава улаже велике напоре за равноправност Рома	1	2	3
13.6. Држава препознаје значај проблема дискриминације Рома	1	2	3
13.7. У држави постоје важнија питања од дискриминације Рома (неједнаког третмана)	1	2	3
13.8. Закони за заштиту од дискриминације су добри али се не примењују	1	2	3
13.9. Роми имају коме да се жале када су дискриминисани	1	2	3
13.10. Дискриминација Рома (неједнаког поступања) у Србији је већа него у другим државама	1	2	3

Социјални профил учесника у анкети

14. Пол

1. Мушки
2. Женски
3. Друго

15. Године живота

_____

16. Ниво образовања

1. Без школе и непотпуна основна
2. Завршена основна школа
3. Средњи ниво (трећи и четврти степен)
4. Виши и високи ниво (VI, VII степен)

17. Да ли радите? Како би описали свој радни статус?

1. Запослен
2. Незапослен али ради и зарађује
3. Незапослен
4. Пензионер

18. Да ли имате редовне новчане приходе?

1. ДА
2. НЕ
3. Само повремену зараду

19. Да ли Ваше домаћинство може да састави крај с крајем, тј. да плати неопходне трошкове?

1. Веома тешко
2. Тешко
3. Уз мање тешкоће
4. Лако
5. Веома лако

истраживање спровео:

